

SOCIALNA MISEL

LJUBLJANA

L. VI.

1 · 9 · 2 · 7

ŠT. 7.-8.

VSEBINA 7.-8. ŠTEVILKE ZA JULIJ-AVGUST 1927.

Članki in razprave:

	Stran
Dr. Korošec A.: Par dni v Bolgariji	145
F. G.: V začetku volivne borbe	147
Dr. Tominec A.: Človeška družba in zločini. (Konec.)	150
Dr. Jeraj J.: Kriza Slovaštva	155
Dr. Gantar K.: Naši prvi sociologi. (Konec.)	160
Dr. Valenčič V.: Fašistovska »ustava dela«. (Konec prih.)	166
Dr. Goršič Fr.: O strokovnem pouku vojnih invalidov v Sloveniji. (Konec prihodnjč.)	170
Erjavec F.: Pregled zgodovine del. gibanja med Slovenci. (Dalje prihodnjč.)	174

Pregled:

Politični pregled:

Zunanjepolitični dogodki. (Fr. S.)	178
Kristan Ant., O del. in soc. gibanju na Slovenskem. (E.)	179
Literatura	180

Kulturni pregled:

Slov. akademija znanosti. (— c.)	180
Literatura	180

Socialni pregled:

Socialni problemi Dalmacije. (B. Dulibić.)	181
Literatura	182

Gospodarski pregled:

Svetovna gospodarska konferenca. (D. P.)	182
Deset milijonov zadružnikov. (Konec. — Dr. Čampa.)	183

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsakega prvega v mesecu. — Urejuje jo in oblastem odgovarja Fran Erjavec, na čigar naslov (Ljubljana, Kodeljevo) je pošiljati tudi rokopise. — Upravništvo je v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportajni oddelek, Poljanski nasip 2. Za Italijo je poverjeništvu v Gorici, Via Carducci 2. — Naročnina za vse leto znaša 50 Din, za Italijo 25 lir, za ostalo inozemstvo 60 Din. Izdajatelj: Dr. A. Gosar, Ljubljana. — Tiska jo Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, za katero odgovarja Karel Čeč.

SOCIALNA MISEL

L. VI.

V LJUBLJANI, JULIJ-AVGUST 1927.

ŠT. 7-8.

Dr. A. Korošec:

Par dni v Bolgariji.

Kadar gledam v Belgradu s Kalimegdana na savsko pristanišče in vidim v njem mnogoštevilne parobrode in ladjice, njihovo živahno kretanje, prihajanje in odhajanje, kadar zrem pod seboj veliko vodno površino, vedno se mi zdi, da gledam tržaške luke. In moje misli so v našem Trstu. Ko sem stal prvič v Sofiji v veliki Borisovi gradini (parku) in gledal na planine, ki obkrožujejo v spoštljivi oddaljenosti prestolnico Bolgarije, zapazil celo bele lise snega na njihovih vrhovih, bile so moje misli v Ljubljani. Kadar človek vidi druge kraje, nehote jih primerja s kraji svoje domovine.

Prvi vtis, ki ga dobi človek, ako stopa po ulicah Sofije, je skromnost in preprostost prestolničnega življenja. Sofija ima tudi lepe zgradbe, lepe ulice, toda nič kričevega, vse je v lepi skladnosti. Luksuza ni videti ne na ljudeh, ne v izložbah. Narod varčuje. Ljudje so prijazni in uslužni, kadar jih nagovoriš in zaprosiš za obvestila.

Na mnogoštevilnih zgradbah in napisih v Sofiji se vidi, da je združništvo med Bolgari zelo važen činitelj. Zadruga imenujejo kooperacije, bolgarskega imena nimajo. Zadrug je okoli 2000, zadrugh zvez in central 14. Preko 50% je kreditnih zadrug, na drugem mestu so konsumne in na tretjem proizvodne zadruga. Tudi zavarovalnice so povečini osnovane na združnem temelju in sicer jih je nad 30 po številu. Kakor povsod po vojski, tudi bolgarskim zadrugam manjka denarja, tako da ne morejo v zadostni meri služiti potrebam zadrugarjev. Slovenci zanimajo najbolj proizvodne zadruga, ker smo v tej stroki Slovenci še vedno početniki. Bolgari imajo blizu 100 obče-koristnih zadrug, vinogradniško-vinarskih blizu 30, nadalje nekaj tobačnih, mlekarških, čebelarških, vrtnarskih, sadjarskih, ribolovskih, mlinarskih, vodnih in drugih zadrug v manjšem številu. Tudi obrtnih zadrug je okoli 30, ki imajo v Sofiji lepo urejeno skupno prodajalno s fiksnimi cenami. Industrija je v lepem razvoju, deloma tudi na kooperativni podlagi. Tekstila predeluje lan, konopljo, domači bombaž in volno. Najjačja je volneno-tekstilna industrija, za njo laneno-konopeljska in vrvarska. Vendar je uvoz tuje tekstile še vedno velik, po vojski posebno iz Italije.

Sofija ima dva muzeja, narodni in narodno-etnografski muzej. Tudi Carjev naučni inštitut ima zraven slavnega zoološkega in botaniškega vrta naravoslovno-zgodovinski muzej, znanstveno biblioteko ter antomološko postajo za proučevanje poljedelskega gospodarstva. To vse so ustanove bivšega carja Ferdinanda ter zavzemajo na Balkanu danes prvo mesto. Ali

imajo tudi narodno galerijo ali kaj sličnega, pa sem pozabil vprašati. Je pač stari, podedovani greh slovenskih politikov, da se za umetnost premalo brigamo. Toda spoznanje in priznanje sta že dva koraka do poboljšanja, in to se nam naj blagohotno šteje v dobro.

Čeprav smo narodi, ki živimo v balkanskih državah, v pretežni večini poljedelski narodi, vendar še nimamo nikjer poljedelskega muzeja, v katerem bi nudili obiskovalcu vpogled v bivše in sedanje gospodarsko življenje našega kmeta. Kar se Slovencev tiče, bi naloge za ustanovitev takega zavoda najbolj pristojale našim oblastnim skupščinam. Pripravljalno delo pa bi že danes lahko začele vršiti naše različne kmetijske šole in v manjšem obsegu tudi kmetijsko - nadaljevalne šole. Na naših kmetijskih razstavah se vidi, da to ni nemogoča stvar.

Slovenci imamo za svoje malo število in za svojo zemljo prav lepe muzeje v Ljubljani, Mariboru, Ptuju, Celju in še morda kje drugod. A naše zanimanje zanje je še vedno majhno. Ljudske in druge šole prirejajo vsako leto izlete. Zelo zanimivo bi bilo izvedeti statistiko, koliko obiskov dobivajo naši muzeji in naša narodna galerija letno iz naših šol. Ne bilo bi protikulturno, ako bi naše šolske uprave opozorile vse naše šole ob pravem času, da se pri svojih izletih ozirajo od časa do časa tudi na naše muzeje, galerije in umetnostne spomenike.

Pogled v izložbe sofijskih knjigarn nam pravi, da se na Bolgarskem kupuje mnogo nemških, francoskih in ruskih knjig; posebno pa nemških knjig. Nemška kolonija v Bolgariji je prilično velika, a tudi mnogo Bolgarov je študiralo po nemških šolah, Za časa mojega bivanja v Sofiji je imela ondodna katoliška cerkev Telovo procesijo. Na njej so nastopile tudi nemške, italijanske, in francoske kolonije. Tudi češka kolonija je baje razmeroma precejšnja. Tip slovenske ekspanzivnosti pa se vidi tudi v Sofiji: slovenske služkinje, slovenske sestre-redovnice in slovenski redovniki. Redovniki in redovnice itak nastopajo v svojih organizacijah, za slovenske služkinje pa se z narodnega in socialnega stališča premalo brigamo; le v Belgradu je zanje ustanovljena lepo se razvijajoča organizacija.

Zanimalo me je, kaj je z obligatornim splošnim delom, ki ga je uvedel bivši kmetiški režim. Reklo se mi je, da ga naslednji režimi niso odpravili, ampak le nekoliko omilili. Samo ženske so popolnoma izvzete. Z obligatornim splošnim delom se stori veliko dobrega. Kazali so mi novo pot na goro Vitoš pri Sofiji, ki so jo napravili sofijski študenti.

Mi Slovenci se radi ponašamo s svojim prosvetnim delom med narodom. Tudi Bolgari so ponosni na svoja čitališta, na svoje čitalnice, katerih imajo okoli 800 po vsej deželi. Približno bi torej imela vsaka tretja občina svojo čitalnico. Nekaj teh bralnih društev je ustanovilo svojo zvezo, katera posveča posebno pozornost knjižnicam. Ljudskih šol v mestih in na deželi šteje Bolgarija blizu 4000. Ako se obligatorno šolsko obiskovanje strogo izvaja, bo v Bolgariji kmalu izgubil analfabetizem.

Življenje v Bolgariji je, če pridemo tja z našo boljšo valuto, zelo poceni. Bolgari sami pa tožijo, da jim ne gre dobro. Petmilijonski narod mora plačevati sedem milijard davkov. Skoro tretjino svojega proračuna morajo plačevati za vojno odškodnino. Bolgarski kmet živi jako skromno in se oblači z doma izdelano obleko.

Ker živimo ravno v poletni dobi, bo turiste zanimalo, kako je s turizmom v Bolgariji. Planinarstvo se lepo razvija. Samo na vitoškem pogorju je troje planinskih koč. V vsem imajo sedaj preko 10 planinskih koč, katere oskrbujeta dve turistični organizaciji. Osrednje planinsko društvo izdaja tudi svoje glasilo »Bolgarski Turist«, ki izhaja v 4000 izvodih. Bolgari so mi pravili, da je »Bolgarski Turist« izmed najlepših njihovih listov, in to po ilustracijah in vsebini.

Kakor Slovenci, Hrvati in Srbi, tako so tudi Bolgari žejni kulturnega in socialnega napredka. Hrepenenje in volja pa sta najboljše jamstvo za napredek.

F. G.:

V začetku volivne borbe.

Neprestani volivni boji so znamenje notranje nekonsolidiranosti v naši državi in slabotnosti našega parlamentarizma. Govore, da parlament ni mogel delati v dosednji sestavi, toda isti činitelji so bili končno sopovzročitelji te sestave. Pišejo, da je nedelavni parlament izpodkopaval ugled parlamentarizma, pri tem pa ne pomislijo, da v ljudstvu z vedno ponavljajočimi se volitvami ubijejo vero v parlamentarizem. Čemu triletna legislativna doba, če se je nikoli ne drži? Volitve razpisane za 11. septembra so radi tega preizkušnja vztrajnosti volivcev, preizkušnja zvestobe volivcev do političnih strank, ki stopajo v to volivno borbo.

Na Slovenskem je edina SLS, ki gre v vsiljeni volivni boj s popolno mirnostjo. Ona ima največji kader politično izšolanih volivcev, ima pa pri vsej nedelavnosti parlamenta v zadnji dobi od vseh strank edina pokazati ne samo zvestobo do načel, ampak tudi veliko pozitivnih uspehov.

SLS je 1923 dobila na Slovenskem absolutno večino z velikim podarkom svojega avtonomističnega programa. Ta program je vedno imela pred očmi, naj je bila v opoziciji, ali naj je bila v vladi. Značilno se je to pokazalo v finančnem zakonu za leto 1927/28. Oblastnim skupščinam, ki so jih mnogi smatrali za mrtvo rojeno dete, je SLS omogočila življenje. Vsaj prvi zametek pokrajinskih avtonomij je bil omogočen. Mariborska in ljubljanska oblast sta dobili pravico izpreminjati stare deželne zakone. Indirektno se je torej priznala oblastem zakonodaja. Oblasti so dobile bivšo deželno imovino in so bile tako na nek način priznane za naslednice bivših avtonomnih zastopov.

SLS je kot ljudska stranka neprestano imela pred očmi koristi svojega naroda. Onih 75 dni, ko je bila v zadnji periodi na vladi, priča, da je storila vse, kar je bilo le mogoče za gospodarsko povzdigo

Slovenije. Koliko let so se borili slovenski gospodarski krogi za popolno borzo v Ljubljani, dobili so jo šele, ko je bila SLS v vladi. Naj demokratsko in radičevsko časopisje piše karkoli proti SLS, tega uspeha ne bo zabrisalo. Prav tako je SLS gledala za prospeh kmetijstva. Tako je n. pr. odpravljena prijava vina lastnega pridelka. Prijavi se samo, kar se odproda oziroma drugače odsvoji. Prenosne takse pri posestvih so se znižale pri nepremičninah od 6 do 4%. Odpravljena je carina na modro galico, žveplo, čilski soliter, kar pomeni za kmetijstvo v vsej državi 50 milijonov dinarjev. Zlasti bi se delo za kmetijstvo poznalo, ko bi bilo izrabljeno pooblastilo o spremembi zakona o kmetijskih kreditih. Žal, da je vlada, ki je imela smisel za to panogo narodnega gospodarstva, tako hitro padla.

Posebna akcija se je začela za naše zanemarjene ceste. 4 milijone se je posrečilo naši delegaciji izbiti za Slovenijo. Poleg tega 1 milijon dinarjev za most na Bledu. Naročen je iz reparacij nov most v Medvodah. Glavno delo za naše ceste bi bil novi cestni zakon, za katerega žal sedanja vlada nima razumevanja.

Zlasti naj poudarimo skrb za železnice, ki so za Slovenijo življenjskega pomena. Posledica dela vlade, v kateri je bila SLS je, da se grade v najkrajšem času v Sloveniji tri železnice: zveza z morjem, Sevnica—Št. Janž ter Rogatec—Krapina. Za zadnjo progo so dela že razpisana. S tem je neizmerno pomagano slovenskim krajem v vsakem oziru, omejena v veliki meri pa bo tudi brezposelnost.

SLS je torej čisto v smislu svojega programa delala vztrajno na svoji avtonomistični zamisli, obenem pa skrbela za gospodarski procvit slovenskih krajev. S tem dvojim pa je delala samoposebi tudi na konsolidaciji naših razrvanih notranjih razmer v državi. Zato gre SLS mirno v volivno borbo. —

Nasprotniki iščejo orožja, s katerim bi napadli našo stranko. Vlečejo na dan posameznosti iz proračuna, da bi ustvarili med ljudstvom nerazpoloženje proti največji slovenski stranki. Zlasti skušajo izrabiti bedo železničarjev. Znano je, da je naš državni proračun dosegel v preteklem letu ogromno vsoto 13 milijard dinarjev. Jasno je bilo, da je treba začeti z varčevanjem. Proračun, ki je bil sestavljen in v svoji prvi obliki tiskan koncem oktobra 1926, je bil že delan po načelu varčevanja. Žal, da se je varčevalo tudi tam, kjer varčevanje škodi državi sami. Za železnice v Sloveniji je bilo vstavljeno v proračun blizu 30 milijonov dinarjev premalo. Ko je prišla SLS v vlado, so njeni zastopniki opozarjali na to pomanjkljivost. Toda odpraviti bi se to dalo le z novimi davki. Novim davkom in zvišanju materialnih izdatkov za železnice se je upiral finančni minister. Posledica takega proračuna je bila, da delavci na progi v nekaterih krajih delajo mesto 6 dni na teden samo 4 dni, in da so znižane plače raznim železniškim delavcem po delavnicah. Ni je lažje stvari kakor lačnega proti komu nahujskati. Vprašanje je le, če je to hujskanje upravičeno in proti komu bi bilo upravičeno. Ali bi

mogla SLS proračun spremeniti? Med 18 ministri so bili trije od SLS. Ali bi kaj koristilo, če bi SLS izstopila iz vlade? Proračun železniškega ministrstva se zato ne bi izpremenil. Ali bi kaj pomagalo, če bi SLS povseh brezuspešnih naporih koncem marca glasovala proti proračunu? To bi pomenilo izstop iz vlade in vstop drugih neslovenskih grup, ki bi za Slovenijo ne imele nobenega smisla. Kdo bi imel od tega kako korist? Železničarji pač trpe, uvideli pa bodo, da krivde na tem SLS nima nobene. Na tem se bodo tudi razbile demokratske klevete. Ko bodo iz Blairovega posojila začeli graditi gori omenjene železnice in bo nezaposlenost v železniški službi minila, bo železniško delavstvo vedelo le hvalo delegaciji naše stranke. Pripominjamo tukaj le še to, da je delegacija SLS, ker ni mogla proračuna železniškega ministrstva spremeniti, izposlovala v finančnem zakonu čl. 44., ki omogoča, da se smejo zvišati materialni izdatki za dnevne mezde delavcem. Če bi SLS ostala v vladi, bi se to že tudi zgodilo.

Poleg hujskanja med železničarji upa demokratsko časopisje, da se bo še največ doseglo s črnogorskimi princii. Za črnogorsko kraljevsko dinastijo je namreč vnešenih nekaj milijonov v finančni zakon. Vsakdo ve, da se SLS nikoli ni zavzemala za črnogorsko vladarsko hišo in da svojega mnenja tudi sedaj ni izpremenila. Vsakdo pa lahko razume, da so gotovi oziri, preko katerih ne more nihče. Kralj Aleksander je sorodnik bivše črnogorske kraljeve hiše.

Tudi privatne nameščence bi demokratsko časopisje rado nagnalo v boj proti SLS, češ, da jih je SLS na novo obdavnila. Zadeva je bila v časopisju že dovolj pojasnjena. Ali bi bili naši privatni nameščenci bolj zadovoljni, če bi plačali 8% od svoje plače, kakor je zahteval minister, namesto 3%. SLS je po dolgem trudu izvojevala sedanje stanje, ki le redkim privatnim nameščencem zviša davčne dajatve. Ali bi kaj koristilo komu, če bi radi tega vprašanja SLS izstopila iz vlade? Namesto 3% bi plačevali privatni nameščenci 8% od svoje plače.

Iz gornjega je razvidno, da nasprotniki ne morejo nikjer najti pravega crožja proti SLS. Rešitev svojih mandatov iščejo radi tega v koaliciji vseh takozvanih »naprednih« sil. Na ta način bi se jim morda posrečilo iztrgati SLS kak mandat. Da vseh svobodomislecev ne bodo spravili v eno vrsto proti Slovenski ljudski stranki, je že danes gotovo. Kar je poštenih elementov v teh vrstah, ne bodo šli za dr. Žerjavom.

SLS bo šla v boj s popolno gotovostjo, da tudi sijajno zmaga. V ljudstvu je jasna zavest, da je SLS edina stranka, ki se trudi za koristi slovenskega naroda. Ker vodi slovensko politiko, jo bodo podpirali tudi posamezni volivci iz drugih skupin, ki sicer ostalega programa SLS ne priznavajo. Gospodarsko delo, ki ga je vršila SLS v zadnji dobi bo potegnilo za seboj večino neodločnih. Poštene elemente načelno nasprotnega mišljenja pa bo potisnilo na volišče za SLS, v kolikor ne bi zadostovali drugi argumenti, surovo in nestvarno pisanje demokratskega časopisja.

Dr. P. Angelik Tominec O. F. M.:

Človeška družba in zločini.

(Konec.)

Zavetišča za odpuščene kaznjence.

Tudi to je vprašanje, za katero pri nas doslej ni bilo dovolj zanimanja, čeprav je velikega pomena. Če priznamo enkrat načelo in priznati ga moramo, čeprav morda nekateri juristi niso istega mnenja, da je prvi namen vsega kazenskega prava to, da zločinec v bodoče kaj takega več ne stori. In priznati moramo, da mnogi zapuste jetnišnico s trdnim namenom poboljšanja. To poboljšanje bi se imelo pokazati potem, ko pridejo na prosto. Vendar pa se jih mnogo vrača zopet in zopet, kljub vsem dobrim sklepom. Zakaj? Kdor bi površno sodil, bi mislil, da so to pač nepoboljšljivi zločinci ali hudodelci iz navade. Ne rečem, da so tudi taki vmes. Toda večina od njih želi, in sicer resno želi začeti novo življenje. Toda veliko, nerešeno vprašanje je, kako naj ga začne.

Odpuščeni kaznjenc je prost. Kam naj se obrne? Dnevna plača v jetnišnici znaša 10 par, v desetih dneh 1 Din (izgovori en dinar). Ker je semtertje rabil znamko in si morda ob največjih praznikih privoščil nekoliko mleka za svoj prisluženi denar, mu je ostalo le par dinarjev, če mu jih je sploh ostalo. S temi si kupi prvo večerjo ali kosilo na prostem. Morda mu ostane še za prvo noč za prenočišče. Potem je sredstev konec. Sorodnike prositi za podporo, ga je sram, ali pa, kar je navadno, se oni njeга sramujejo in ga ne marajo poznati. Ne preostane mu torej drugega, kot da si poišče službo. Tu se pa začne šele prava trnjeva pot za odpuščenega kaznjenca. Človeška družba se namreč nasproti njemu ne obnaša kot usmiljeni Samaritan, ampak kot oni duhovnik in levit, ki sta šla brez sočutja mimo ranjenca na poti v Jeriho, kvečjemu mu dajo na pot poceni pridigo, češ, kdor je tako lahkomiseln, naj se še pokori. Ravno tisti, kateremu nikdar zakoni niso dovolj strogi in kazni dovolj težke, tedaj ko bi bilo treba pomagati z dejansko ljubeznijo, navadno popolnoma odpovedo. Zgražajo se sicer glasno nad vedno rastočim številom zločincev, pozabljajo pa v svoji »sveti« gorečnosti, da mnogo odpuščenih kaznjencev s svojim osornim in neprijaznim obnašanjem silijo k novim zločinom. Komu niso znani predsodki ljudi glede teh odpuščenih revežev. Če gre za podporo takih, tedaj ogorčeno poudarjajo, da je poštenih revežev dovolj. Ne pomislijo pa, da gre tu za to, da se človeka, ki je nevaren družbi, s tem lahko spravi na pravo pot, da ni več nevaren. »Toda,« tako odgovarjajo, »malopridnež ostane malopridnež.« Mnogi torej sploh ne verujejo na možnost poboljšanja, kaj šele na resnično poboljšanje in pozabijo, da se to nezaupanje lahko obrne kedaj proti njim ali njihovim dragim. »Kdor stoji naj gleda, da ne pade.« Vsi nosimo s seboj posledice izvirnega greha in če se morda pri nas niso tako očitno pokazale, se imamo zato zahvaliti milosti božji in srečnim okoliščinam,

v katerih smo zrasli. Nasprotno pa bi marsikateri tako zvani zločinec zaslužil pristrčno usmiljenje in odpuščanje, če bi se dalo in moglo natančno preiskati, kako in zakaj je postal zločinec. Tudi tu namreč velja pregovor: *Tout comprendre, c'est tout pardonner.* — Vse razumeti, se pravi vse odpuščati.

Zopet drugi pravijo, ko jih odpuščeni kaznjeneц prosi za službo: »To ne gre, moja trgovina bi prišla v slabo ime« ali »Moji delavci bi se uprli, če bi zvedeli, da je bivši kaznjeneц v njihovi sredini.« (Dovolj žalostno ne samo za kaznjence, ampak še veliko bolj za take delavce) ali »Jaz načeloma takih ljudi ne sprejemam« (to je najkomodnejši izgovor, da se izogne vsaki prošnji ali pa najošabnejši, ker ceni samega sebe tako visoko, da bi bilo pod častjo se s takim človekom sploh ukvarjati. Za las podoben je takim ljudem farizej v tempeljnu).

Tako se običajno sprejema odpuščene kaznjence, ki si hočejo iskati dela in kruha. Tistih par dinarjev, ki so jih prejeli pri odhodu iz jetnišnice je v dveh, če ne v enem dnevnu porabljenih. Domov ga ne sprejmejo, beračiti ne sme in ga je sram, želodec pa mu je ostal in potreba po spanju tudi. Nazadnje iz obupa napravi nov zločin in občinstvo se potem z glasnim ogorčenjem zgraža nad hudodelcem, ki je nepoboljšljiv in ga nobena kazen ne izboljša.

Pa ne samo to. Vzemimo slučaj, da je kaznjeneц po sreči vendarle dobil delo. Ob prvi priliki, ko se pojavi podoben zločin, ga osumijo, da je on tistega kriv in ga seve vtaknejo v preiskovalni zapor. Po nekaj dnevih ga kot nedolžnega izpuste s spričevalom, da ni bil kriv. Pa kaj mu pomađa tako spričevalo. Gospodar je med tem najel drugega uslužbenca in kaznjencu ne preostane drugega kot iskati nove s še težjimi pogoji kot prvič. S plačo, ki jo je dobival, je komaj nakupil nekaj potrebne obleke. Par dni tava brez izgleda na službo in končno iz obupa postane zopet kaznjeneц, ker vidi, da mu je življenje med tako zvanimi poštenimi ljudmi onemogočeno. Kdo bo vrđel prvi kamen nanj?

Ako hoče družba zaježiti val zločinov in pomagati odpušćenim kaznjencem, da zopet postanejo koristni udje družbe, je v prvi vrsti potrebno, da se v krajih jetnišnic postavijo ali najamejo zanje zavetišča, kjer bi mogli v slučaju, da ne morejo domov ali nimajo kam iti, dobiti stanovanje in hrano. Najbolje bi bilo, če bi se v ta namen osnovalo posebno društvo, če ne bi bilo še bolj primerno, da bi se za to zavzela Vincencijeva konferenca za moške in Elizabetina konferenca za ženske, ki naj bi skrbele za to povsem nepristransko brez ozira na versko pripadnost. Tako zavetišče imajo n. pr. v Dörberitzu pri Berlinu. Zavetišče bi imelo nalogo, da preskrbi kaznjence z najpotrebnejšo obleko, z orodjem, s potnino do službenega mesta itd. Najvažnejša njegova naloga pa bi bila preskrbovanje izpušćenih kaznjencev z delom. Voditi bi moralo sezname prostih služb, ki ne zahtevajo odgovornosti in se lahko nastopijo takoj, kjer bi vsaj za prvo silo mogli isti biti zaposleni, četudi bi službe ne odđovarjale povsem njihovim zmožnostim. Čez čas si lahko

vsakdo pomaga naprej, najhujše je neposredno po odpustu, ko se ne ve kam obrniti. Običajna posredovalnica za delo ali borza dela za te vrste ljudi nima veliko pomena, ker se zahtevajo spričevala itd., katerih izpuščenim kaznjencem nima.

Dokler ne bo takih zavetišč, je zastoj misliti na zajezitev zločinov iz navade, ki so le prepogostokrat zločini iz sile in potrebe. Nikdar namreč ne smemo pozabiti, da tudi odpuščenim kaznjencem potrebuje hrano, obleko in stanovanje. Krasti ne sme, beračiti ne sme in ga je sram, živ ne more v zemljo, tako mu večkrat preostane, če hočete — rešitev — zločin. Evo vam zločinca iz navade ali kakor navadno pravimo zakrknjenega in nepoboljšljivega grešnika...²³

Še nekaj moram omeniti. To je krivica, ki se v slučaju obsodbe godi državnim uradnikom z izgubo pokojnine. Če ima kdo drugo lastnino, se ga ne razlasti, če je recimo bil v kaki zasebni službi, mu nihče ne krati te imovine, dočim pa ima obsodba državnega uradnika za posledico odvzem pokojnine, torej se mu odvzamejo vsi zneski, katere mu je svoj čas država odtegovala od njegove plače v ta namen, da mu bo kasneje iz pokojninskega sklada plačevala pokojnino. Pri zasebnem uslužbencu je posledica obsodbe le kazen (zaporna ali denarna), dočim državnega uslužbenca zadene vrhu vsega tega še izguba pokojnine.

Tuji grehi.

Nikjer ni tako določno in tako natančno opisana socialna stran greha — zločina, kakor v katekizmu katoliške cerkve v poglavju o tujih grehih. Kar se tiče telesnega zdravja moramo reči, da država še dosti skrbi in preganja bacile bolezni že v kali, nasprotno se pa kaj malo zmeni za bacile zločinov. Ni ga greha, ki bi ga bila sodobna družba v tako obilni meri deležna in za katere bi se ona tako malo zmenila kakor so prav tuji grehi. Človeško družbo sestavljajo poedinci, zato so tudi prav ti dolžni posebej skrbeti, da ne postanejo krivi tujih grehov. Po katekizmu se imenujejo tuji grehi tisti, ki jih store sicer drugi, katerih smo pa sokrivi tudi mi, in smo tudi zanje soodgovorni. Utegnil bi kdo ugovarjati, češ, človeška družba nikogar ne sili v greh — zločin. Res je, toda med tujimi grehi katekizem ne našteva samo v greh velevati, ampak našteva tudi druge v greh napeljevati, drugih greh hvaliti, k grehu molčati, greh spregledati, drugim greh zagovarjati. In teh grehov, tujih grehov je človeška družba v veliki meri kriva. In zastoj je pričakovanje, da se bo število zločinov zmanjšalo, dokler se družba ne povrne k spoštovanju katekizemske, t. j. katoliške nravnosti.

Dolžnost veže v tem oziru poedince, veže pa tudi države. Kakor je človek dolžan skrbeti za zdravje svojega organizma — telesa, prav tako je dolžna skrbeti tudi država za zdravje svojega organizma. Zločinci so pojavi bolezni človeške družbe. Ona je torej dolžna z vsemi silami

²³ Krauss, l. c., str. 371 nsl. Prim. tudi Else Bozi, Gerichtshilfe für Erwachsene, Stuttgart 1925; Carl Boverter, Caritas und Kerker, Freiburg i. B. 1926.

preprečevati zločine. Res je sicer, da jih spričo človeške slabosti ne bo mogla nikdar povsem zatreti. Zato pa ima dolžnost, da jih po svojih močeh skuša omejiti in zmanjšati. In reči moramo, da država v tem oziru še zdaleka ni storila svoje dolžnosti.

Kdo ne ve koliko še spečih strasti prezgodaj zbude in vnamejo slabe knjige in kinopredstave. Seveda veže v tem oziru v prvi vrsti dolžnost pisatelja, založnika in tovarnarja filmske industrije, in če bi le-ti imeli ljubezen do naroda in bližnjega, bi že sami iz sebe lahko to preprečili. Toda znano je, da je žal le premnogokrat bodisi pri pisatelju, založniku ali knjigarnarju, bodisi pri izdelovalcih filmov tako velika želja in potreba vzbuditi pri občinstvu strasti in apelirati na najnižje nagone iz edinega vzroka služiti denar. Pomislimo samo, da večkrat zadostuje ena slaba knjiga, en slab časopis, trenuten vtis, pogled, vržen na eno sliko ali en prizor, da se uniči pri mladem človeku ves sad truda njegovih vzgojiteljev in da se zbude v njem nezdrave misli.²⁴ Kako neizmeren je vpliv knjige in kina, če bi ga hotela poželjivost proizvajalcev in prodajalcev usmeriti k dobremu, toda potem bi se morda ne zaslužilo toliko... Ako se kdo vsled takih knjig ali kinopredstav pokvari, saj imamo zapore, da se take ljudi kroti...

Tu ne zaleže posameznik nič, tu mora poseči država vmes in za-
brani vse kvarne filme in knjige ter nemoralnosti časopisov že iz najbolj
prirojenega čuta samoobrambe, ker pogosti zločini so ne samo bolezen
posameznika, ampak tudi države, ki iz posameznikov obstoji.

Pravtako jasno je, da je veliko število zločincev spravil v jetniške
celice stari sovražnik alkohol. Pijanost povzroči največ pretefov in
ubojev. Imamo sicer društva, ki se trudijo za treznost. Vemo tudi, da
nihče nikogar ne sili k nezmernemu uživanju pijače, toda vemo tudi, da
je vse treznostno delo zastoj, dokler bo država dajala vedno nove,
premnogokrat čisto nepotrebne koncesije za gostilne in bare, kateri
slednji že z reklamo zadostno dokumentirajo svoje »čiste« namene.

Seveda vse to zahteva dela, zahteva truda in povzroča stroške, zato
države, kakor so v sedanjem času, mnogo rajši semtertja za strah koga
obsodijo na smrt in delo za zboljšanje nravnosti je rešeno, ker je to pač
mного bolj komodno...

6. Saj ni denarja...

To je navaden, rekel bi stereotipen odgovor na to, kadarkoli gre
za to, da bi država skušala dvigniti blaginjo naroda in ozdraviti lastni
organizem. Na prvi pogled bi človek mislil, da to drži, saj so davki
vedno večji in še je država vedno v stiskah. Predvsem bi na to pripomnil,
da bi vse delo, ki je potrebno z državne strani za zabranjevanje in omeje-

²⁴a P. V. B., Šolski kinematografi (»Jutro« 1926, št. 174); Bernard Arens S. J.,
Das Buch, Freiburg i. Breisgau 1920, str. 1—36. — Dr. Karl Hoeber, Die Presse.
(Dr. Max Meinertz — Dr. Hermann Sacher, Deutschland und der Katholizismus, Freiburg
i. Breisgau 1918, I. B., str. 353 nasl.) — Dr. Metod Dolenc, Mladinsko kazensko
pravosodstvo (Pravni Vestnik, Trst, 1922, II., str. 103 nasl.).

vanje zločinov, zdaleka ne doseglo stroškov, ki so potrebni za vzdrževanje sodnij, jetnišnic, umobolnic, bolnišnic in vsega za to potrebnega uradništva. Res je, da bi vse to v neki, četudi zmanjšani meri ostalo bržčas vedno potrebno, res je pa tudi, da se na drugi strani izmetavajo milijarde denarja po nepotrebem za oboroževanje in novo uničevanje Evrope. Vsakemu je vsaj dandanes še znano, koliko brezmejnega zla je povzročila svetovna vojna, ki jo je povzročila neprestana tekma v oboroževanju. Kdor količkaj pozna moderno tehniko in njen vedno večji napredek, lahko tudi ve, da je to oboroževanje velik nesmisel, ker nima nobenega smisla. In to kljub temu, ako pravi kak Mussolini: »Vsak, ki hoče živeti, se mora pripraviti za obrambo svoje eksistence. Noben narod ni nikoli dovolj oborožen.«^{24b} Koliko je tu sledu krščanstva ali kulture 20. stoletja, lahko vsakdo sam presodi.

Pa recimo, da bi bilo pri nas potrebno vojaštvo, ker imamo za mejaše še neurejene države, kakor Bolgarijo, Albanijo in Grčijo. Ali je potrebno, da služijo vojaki po 18 mesecev. Menim, da ne. Da so državljani pripravljene, da se branijo proti morebitnim vpadom sosednih držav, je zadosti, kakor je pokazala vprav svetovna vojna, službena doba treh do šestih mesecev. V tem času so med vojno popolnoma neizvežbani možje postali godni za strelske jarke in končno bi varnostno obmejno službo z lahkoto opravljalo morda za spoznanje pomnoženo orožništvo. Namesto obveznega vojaškega vežbanja pa naj bi država rajši vpeljala naravnost idealno zamišljeno obvezno delo, kakor ga je vpeljal pokojni Aleksander Sтамболijski z ukazom od 5. junija 1920 za sosedno Bolgarsko.²⁵ Ne samo da bi s takim obveznim delom prirodne nesreče, poplave itd. zgubile svoje strašno lice, marveč nešteto obvezancev bi na tak način dobilo veselje do dela in se zanj usposobilo v dosluženem roku. Namesto vojaških vaj bi stopile sportne vaje, orožje pa bi se lahko spravilo tjakaj, kjer je spravljeno mučilno orodje srednjega veka — v muzeje. Ne rečem, da se bo to zgodilo danes ali jutri, tudi ne letos ali drugo leto, pač pa sem prepričan, da se bo to zgodilo tedaj, ko bodo ljudje s prostim zdravim razumom spoznali, da lahko čas in energijo in delo v koristnejše namene boljše porabijo. Tisočletja je ne samo človeška družba, ampak celo njeni duševni voditelji, njim na čelu Aristoteles, oznanjal potrebo suženjstva kot del svetovnega božjega reda, kot nekaj takega, kar temelji v človeški naravi in se sploh ne da spremeniti, in vendar se je tekom časa pokazalo, da to nikakor ni božja uredba, ampak delo človeške družbe, ki je isto, sledeč boljšemu spoznanju, šele v zadnjem stoletju odpravila. Če je 19. stoletje prineslo odpravo suženjstva, zakaj bi ne moglo 20. prinesiti konec vojska in namesto njih pomnožitev v resnici kulturnega dela.²⁶

^{24b} »Jutro« 2. II. 1927, št. 28.

²⁵ Dr. Anton Korošec, Obvezno delo na Bolgarskem (Socialna Misel 1922, I., str. 306—307).

²⁶ Franziskus Maria Stratman O. P., Weltkirche und Weltfriede, Augsburg 1924, str. 69 nsl.

Dr. J. Jeraj:

Kriza Slovanstva.

Kakor na ves kulturni svet je vplivala svetovna vojska odločilno tudi na slovanske narode in države. Francozi, Italijani, Angleži, Američani in Nemci so prišli v nov položaj in pred nove naloge. Njihovo versko, kulturno in socialno življenje se presnavlja po novih smernicah, ki jih narekuje neizprosna logika zgodovinskega razvoja. V celotnem svojem življenju čutijo ti narodi sveže se udeležujoče sile, ki tirajo razvoj in delo v drugo smer.

Se bolj kot ti narodi čutimo Slovani silo in težo novega duha in novih razmer. Svetovna vojska in svetovni prevrat, ki ji je sledil, sta še mnogo bolj pretresla naš mozeg in glavo in nas na mah postavila v **nov zamotan položaj**, ki nam diktira drugačno usmeritev. Slovani smo prišli ob svetovni vojni v nove politične, kulturne in socialne prilike. Dolga stoletja in tisočletja smo robovali tujim gospodom, delali za njihove žepe, jedli milostno nam dani kruh od njihove mize. vsi, Slovenci, Hrvati, Srbi, Bolgari, Čehoslovaki, Poljaki in tudi Rusi. Živeli smo v politični, gospodarski in kulturni odvisnosti od njih, bili duševni in gospodarski njih slugi. Danes pa smo postali naenkrat svobodni, imamo lastne države in politično svobodo.

Ta novi položaj je mahoma izpodmaknil tudi vso podlago, kulturno in socialno, na katero smo do sedaj gradili svojo bodočnost. Zgubili smo tisočletne kulturne varuhe in smo sami nase navezani. Zgraditi si moramo lastno hišo, iz svojega materiala in s svojimi močmi, ustvariti svojo narodno **slovansko kulturo**, a nimamo ne načrtov, ne delavcev, ne primerne gradbenega materijala. Prišli smo v vakuum, praznoto, mladi naši slovanski samostojni narodi so v krizi. Godi se nam kakor mlademu gospodarju, ki je naenkrat dobil veliko dediščino, pa se še ne zna prav orientirati in začeti z delom.

Posebno hudo je v tej slovanski krizi, da se prvak med našimi slovanskimi narodi, mogočni ruski narod, ki bi bil po dosedanem razvoju najbolj poklican, da se postavi na čelu mladim razvijajočim se slovanskim narodom, z vija v težkih bolečinah bolezni, ki mu jo je zadal boljše življenje. Nesposoben, da bi nam pomagal, ne more niti sebi pomagati. Slovanstvo je tako v celoti v krizi in rodniških bolečinah za novo dobo.

Pomoč ne more priti v našem sedanjem položaju od zunaj, temveč le **iz nas** Slovanov samih. Vprašanje, ali se v slovanstvu nahajajo verske in kulturne sile, ki so sposobne rešiti slovanski problem in slovanstvu dati tisto nalogo v zgodovini človeštva, ki mu jo je namenila Previdnost?

Mi katoliški Slovani imamo v katoliškem kulturnem pokretu, kakor so ga zasnovali naši veliki heroji Mahnič, Krek, Stojan, sredstvo, da rešimo tudi slovanski problem. Naš kršč.-socialni pokret ima v sebi vse tiste sile, ki so sposobne ozdraviti v slovanstvu krize.

Bistvo slovanske krize je **verska kriza**. Slovan je po svojem bistvu globok človek. Kot tak ne more iti mimo verskega vprašanja, ki je prvobitna vrednota človeške duše. Najbolj nam dokazuje to versko usmeritev slovanske duše naša preteklost, globoka ljudska vera med Slovani, naša književnost in umetnost. Največja umetniška dela Slovanov se pečajo z verskim problemom. Sijajno nam to izpričava novodobna ruska literatura (Tolstoj, Dostojewski, Solovjev), ki vsa razglablja versko vprašanje. Bogoskoteljstvo je pristno slovansko.

Ravno iz te vere slovanstva izhaja njegova najplemenitejša moč, a tudi najsilnejša nevarnost. Čim višja je kaka vrednota, tem usodnejši so tudi prestopki zoper njo. Verska kriza je drugim narodom mogoče le nevarnost, nam Slovanom pa zna biti polom. Zato je toliko odvisno od tega, da se bo znala današnja mladina slovanska versko prav usmeriti. Katoliški Slovani (Slovenci, Hrvati, Čehoslovaki, Poljaki) smo le preveč rastli pod vplivom nemškega intelektualizma, nevarnost je ponovno nastala, da zabredemo v liberalizem in racionalizem. Tudi naše versko življenje je pod vplivi nemškega protestantskega duha, ki se širi v katoliško književnost potom tiska, še bolj pa iz našega neposrednega stika z njimi. Saj je večina kat. slovanske mladine zajemala vso svojo kulturo na nemških univerzah.

Sedaj smo samostojni kat. Slovani, dobili smo neodvisne lastne slovanske države. Naša dolžnost je, da pokažemo svojo neodvisnost predvsem na verskem polju. Nič več ne smemo slepo oboževati tujstva, proč od literatske nemške abstraktnosti, njih pretiranega intelektualizma in v sebe zamišljenega subjektivizma, povrnimo se nazaj k pristno slovenskemu verovanju Slovska in k preprostemu in veselemu verovanju naših dedov. Bistveno katoliško je veselo pristajanje v božjo Neskončnost, ne pa bolno razglabljanje lastne duševnosti.

Zapadni Slovani podlegajo nemškemu racionalizmu in subjektivizmu, pravoslavni Slovani (Rusi) pa svetobežnemu misticizmu. Bistvena pogrška pravoslavnega slovanstva je, da se ni zavedalo, da ima vera ne samo osebni, temveč tudi socialni značaj. Zato se je pravoslavno krščanstvo zgubilo v transcendentalnem misticizmu, v sebe zamišljenem ždenju, dočim se masa pravoslavnega ljudstva potaplja v materializmu in brezverstvu.

Rešitev iz te verske krize je v univerzalizmu kat. pokreta. Pravi verski prerod se razodevlje v prerodu osebnosti in družbe, ima osebni in socialni značaj. Cilj krščanstva tudi ni svetobežno odmiikanje iz tega sveta, temveč ustanovitev kraljestva božjega na tem svetu.

Nikjer ni ta verski ideal jasneje izražen kakor je v našem kat. pokretu Kreka, Stojana in Mahniča. Treba, da naša slov. kat. mladina

zanese te misli med pravoslavno mladino. Pokazati ji mora, da moramo kristjani na vseh poljih, verskem, kulturnem in socialnem, uveljaviti krščanska načela.

V Ciril - Metodijskem gibanju je ustvarjen most za prenašanje teh misli. Ciril - Metodijsko gibanje tvori sedaj tudi glavno točko programa kat. socialnega pokreta. Z veliko ljubeznijo se oklepa naša mladina Ciril - Metodijske misli in s tem navezuje posredno vso versko obnovo na Slomška, slovenskega početnika te ideje, na Čeha Stojana in Rusa Solovjeva. Z veselim srcem sledijo dr. Grivcu, ki je probudil in poglobil Ciril - Metodijsko idejo v novi, času primerni obliki, Ukrajinci, Poljaki, Belo - Rusi, Čehi in Slovaki. Ponavljajoči se Ciril - Metodijski kongresi oznanjajo veliko spomlad slovanskega verskega preroda!

Z versko krizo je v zvezi **kulturna kriza** v slovanskih narodih.

Kultura izhaja iz naroda in se razvija in pada z narodnim razvojem in padanjem. Slovanska narodna kultura se do najnovejšega časa sploh ni mogla razviti. Podlaga narodne kulture je narodna samostojnost krepko narodno življenje. Slovanski narodi niso imeli samostojnosti, zato tudi nismo ustvarili nikdar svoje samonikle, pristno slovanske kulture. Vsa naša dosedanja narodna kultura je globoko prožeta **od tujih elementov**, naši slovanski nravi nasprotujočih.

Po dolgih letih smo dobili samostojnost. Sedaj je prišel čas, da bi se otresli tuje navlake in da iz sebe ustvarimo **samoniklo slovansko kulturo**, ki bo odgovarjala našemu bistvu. Žal, da se kultura naših mladih narodov ne razvija v tem pravcu! Naša književnost in umetnost plava še v starih nemških vodah, naša lepa umetnost ne diha našega domačega narodnega duha in ne diši po domači zemlji, temveč je prožeta od tujih misli in od tuje zemlje. Proizvodi naših najmlajših so zrastle iz povojne pesimistične miselnosti, ki je prevzela nemški narod ob popolnem gospodarskem in duševnem polomu. To je bolna literatura obupancev, dekadentov, ki so skrahirali s svojimi načrti in metodami. Posebno naša mlada slovanska literatura in umetnost ima ta bolni značaj, zanešen k nam od nemških revij in knjig. Drugi narodi, posebno Čehi, so veliko bolj originalni in so se že precej otresli nemške navlake.

Zadnji čas je, da naši mladi **premagajo** to kulturno krizo, da odložijo tujo krinko ter si nadenejo obleko svojega naroda. Književnost in umetnost morata izhajati iz naroda, njegovih misli in idealov, njegovih bolečin in žalosti. Narodni ideali in naša narodna miselnost pa ni dekadentna in sentimentalna. Naši slovanski narodi **so mladi, čvrsti**, šele ustvarili so si svoj dom, začeli so še komaj graditi. Neizmerni so ideali, neizčrpne so sile in **nepremagljiva je življenska moč mladih, slovanskih držav**. Zato pesniki, pisatelji, umetniki, bodite glasniki zmage teh narodov, njihovih življenskih moči in nepremagljivega optimizma. Narodi z veliko nestrpnostjo čakajo na genijalnega ustvaritelja, ki bo poveljal v veličastni pesnitvi ali umet-

niškem delu silne njihove ideale. Cankar je poveličal v »Podobah iz sanj« narodno vojno trpljenje, kdaj bo vstal ogenj, ki bo dostojno poveličal naše vstajenje?

Ako hočemo ozdraviti kulturno krizo, se moramo povrniti k narodu. Katoliški kulturni pokret poudarja zato narod kot izhodišče vsake prave kulture. V njem in njegovi duši moramo iskati vse zaklade, od tam jih dvigali in posredovati novim rodovom. Seveda se moramo varovati pretiravanja, v katerega so zašli ruski slavjanofili, ko so proglasili narodno preteklost za absolutno in nespremenljivo. Iz narodove preteklosti moramo črpati, a ne smemo je absolutizirati. To bi značilo iti nazaj v primitivnost in patriarhalnost. Pametna ljubezen do naroda bo iskala vedno kompromis med konservativnostjo in naprednostjo. Vsaka nova kultura bodočnosti mora temeljiti na tem kompromisu. Napačno je, ako se romantično zasanja le v preteklost, a še bolj napačno, ako prereže vse vezi s preteklostjo in hoče proti in brez narodove preteklosti ustvariti čisto novo kulturo.

Na omalovaževanju tega dejstva trpi posebno slovanska ruska kultura. Rusi razodevajo pristno slovanski kaotični značaj. Enkrat so oboževali slavjanofilstvo (Aksakov, Homjakov), narodovo primitivnost, danes pa so z boljševizmom napravili radikalni skok iz preteklosti v neznano bodočnost, zatajili ves dosedanji svoj narodni razvoj in se popolnoma udali teoretični utopiji prihodnosti. To popolno ignoriranje naroda in njegove duše je ubilo rusko kulturo. V narodu Puškina, Dostojevskega, Gogolja, Tolstoja **ni več narodne kulture**, temveč le proletarska agitatorična umetnost, iz vseh del boljševiške ere reži spaka. V Rusiji ne kraljuje več Bog, ideali naroda, ruskih družin, temveč hudič, moloh, sebičnost, pohlep želodca in rubelj. V takem ozračju je pa smrt lepe umetnosti. Zadnji, ki so ustvarjali spoštljiva umetniška dela so bili Tčehov (Dolgočasna pripoved), Bunin (Vas) in Bjelij (Petrograd). Sedaj pa je v ruski kulturi opustošenje.

Z versko in kulturno krizo v slovanskih narodih je v zvezi tudi **socialna kriza**.

Novodobne razmere so v vseh narodih ustvarile socialno krizo. Rapidni razvoj industrije, naraščanje industrijskega delavstva, propadanje starih obrtov in uvedba strojev v gospodarskem življenju, so spremenile stanovski in gospodarski obraz narodov. Povsod je v narodih stanovsko in socialno prelivanje in preosnovanje, ki povzroča težke socialne krize.

Posebno huda je ta socialna kriza v mladih slovanskih narodih in državah. Pri nas se ta socialni prevrat vrši ravno takrat, ko smo doživeli tudi političen prevrat in dosegli lastne samostojne države. Drugi narodi imajo svoje stare države, sposobne državne vodilne sloje (preizkušeno meščanstvo in stare politike), slavno državno tradicijo, pri nas slovanskih državah pa se vse to šele ustvarja. **Iz nič** smo morali

mladi Slovani ustvariti svoje države. Ni čuda, da smo v težkih krizah. Celo stari imperiji (Anglija, Francija, Nemčija) se vsled socialnih kriz pretresajo.

Skoraj vse naše mlade države imajo težke politične in socialne boje na znotraj, in težke politične krize na zunaj. Tudi v državah samih ni edinosti med slovanskimi narodi. V Jugoslaviji so težke krize med Slovenci, Hrvati in Srbi, na Češkoslovaškem med Čehi in Slovaki, nasprotstva vladajo med Poljaki in Čehi, Belorusi in Rusi ter Ukrajinci in Rusi. Mlade slovanske države so v večnih krizah, napetih notranjih strankarskih in slojnih bojih. Višek pa dosega socialna kriza v Rusiji, kjer izvaja boljševizem diktaturo nad vsemi nedelavskimi sloji v državi.

Socialni in državni boji v slovanskih državah so še posebno zaradi tega tako zaostreni, ker je Slovan **pretirano svobodoljuben**. Njegova svobodoljubnost gre do popolne anarhije in nihilizma. Klasični dokaz za to slovansko lastnost je Rusija. Rus po svojem značaju odklanja organizatorični princip, shematični komandirajoči mehanizem, državni reglement kakor je razvit na zapadu pri germanskih in romanskih narodih. Nihče ni tako izrazito poudaril tega anticezarističnega duha kakor Lev Tolstoj. Prepričan je bil, da država ubija osebnost posameznika, zato jo je sovražil.

Čeravno je prav, da moramo ščititi osebnostno svobodo in neposredni odnos do brata človeka, vendar ne smemo zavračati organizatoričnega načela. Mi Slovani, ki po svojem bistvu tako nagibljemo k kaotičnosti, še posebno potrebujemo urejujočih vplivov energične discipline in državnega reglementa. Pomanjkanje državotvornosti pri nas Slovanih izhaja ravno iz pomanjkanja smisla za pravilni **odnos med avtoriteto in svobodo**. Pri Rusih je P. Čaadajev († 1856) poudaril veliko vzgojno važnost za Slovane, da se naslonijo na zapad in da se od zapada učijo ceniti avtoriteto in organizacijo v državnem in socialnem življenju. Nasproti kaotičnemu slavjanofilstvu, ki se je navduševalo za neko anarhično prvotnost, je poudaril **naslonitev na katoliški zapad** in veliko važnost katoliškega pojmovanja odnosa med avtoriteto in svobodo. Čaadajevo delo je genialno izpopolnil nedosežni ruski videc Solovjev.

Na **Čaadajeva in Solovjeva se mora navezati tudi naš kat. pokret**. Državno-politična in socialna načela Čaadajeva so dobila ravno v krščansko-socialnem pokretu moderno lice in naobračbo na današnje prilike. Z njimi mora iti v boj naša slovanska mladina in po njih oblikovati naše mlade slovanske države. S tem bomo najprej premagali mladostno dobo razvoja in dozorevali v zrele in solidne državljane.

Mnogo laže nego državljansko krizo, bomo rešili Slovani **stano**-**sko vprašanje**. Naše države nimajo privilegiranih starih stanov, ki bi zavirali socialno emancipacijo »nižjih« slojev. Naše države in narodi so povečini kmečke in delavske države. V slovanskih državah imamo v večini sloje, ki jih čaka lepa bodočnost. Treba le malo zmisla za obče-

stvenost in državljansko sožitje in rešena bodo medsebojna nesoglasja. Posebno, ker imamo v kršč. socialnem pokretu neizmerne zaklade prav za stanovsko delo med ljudstvom.

V Belgradu namerava postaviti naš jugoslovanski kipar Meštrović velikanski kip predstavljajoč moža v polnem razmahu svojih ustvarjajočih sil. Ta moški kip v Belgradu bo simbol razvijajoče se naše države, simbol pa bo tudi vseh razvijajočih se slovanskih držav in narodov, ki iz začetniških kriz vstajajo k slavni bodočnosti.

Dr. Kajetan Gantar:

Naši prvi sociologi.

Nato razpravlja Kočevar obširno o socialnih razmerah na Kitajskem, pri Izraelcih, o razmerah v stari Šparti, o Surevih (pravi po Tacitu, da so bili Slovani) in opozarja na to preiskovalce stare slovanske zgodovine »Šembero in Trstenjaka bi posebno še na socialne razmere starih Slovenov pozorne storil, kajti te so nas strogo ločevale od starih Germanov« (št. 81), govori o prvih krščanskih občinah, ki »so bile skoz in skoz komunistično ustrojene« (št. 81), toda »ta komunističen ustroj prvih krščanskih občin pa ni dolgo trpel. O b č i n s k a blagajna se je prevrgla v c e r k v e n o blagajno. Cerkev je obogatela, z bogastvom je prišel tisti socialno škodljivi element v cerkev, ki se mu aristokracija pravi, in v novejših časih vrh tega tudi še birokracija« (št. 81), pravi pa, da pustimo to v stran, ker »naša čestita duhovščina je v takih pogledih zelo čutiljiva, moj namen pa ni tam razdražbe delati, kjer jih ni treba. Samo toliko naj enostavno konstatiram, da je krščanstvo na mesto socialnih razmer starega veka postavilo bolje, humanitarneje« (št. 81). Nato govori obširno o nauku katoliške cerkve z ozirom na socialno vprašanje in priznava njene velike zasluge v tej stvari. Bavi se tudi z moderno državo, ki je pa vse prej kot socialna. Končno sklene o krščanstvu, da ima »vse pogoje v sebi, ki so potrebni za ustrojstvo zdravih, pravičnih, socialnih razmer« (št. 81). To se je v poznejših stoletjih zanemarjalo, vsled česar so vstali v srednjem veku razni verski reformatorji, ki so hoteli reformirati krščanstvo ravno v tem smislu. Pripoznava tudi velik pomen raznih redov (posebno onega sv. Frančiška Asiškega), o duhovnikih pa pravi, da bi se dalo krščanstvo »z novim svitom obdati, če bi duhovništvo odvažno se na čelo socialnega gibanja postavilo, to gibanje vodilo, da se čez vse današnje človeško društvo kakor vesoljna povodenj ne razlije, in z vešto roko do cilja pripeljalo. Ni boljih zaveznikov nego sta siromak in pa duhoven« (št. 81).

Dalje razpravlja o siromaštvu in o dolžnosti države do siromakov. O siromakih in o miloščini pravi, da ima človeška družba dolžnost skrbeti za take ljudi, kadar onemorejo, ker ravno ti ljudje so družbi vse dali, kar so imeli.

Kočevar napoveduje socialno revolucijo in trdi, da čim dalje se jo bo s silo zabranjevalo, silnejša bo, ko bo butnila na dan. Najboljši državljani so srednje premožni. »Siromaštvo pa in nerazmerno veliko bogastvo, oboje človeka v hudodelstvo žene: siromaštvo iz sile, iz pomanjkanja, bogastvo pa iz prevzetnosti in napuha« (št. 82).

Nato pogleda Kočevar na zapad, k Francozom, Nemcem, Angležem, kjer je bilo takrat socialno gibanje že precej razvito, navaja nazore nekaterih socialnih teoretikov (Proudhon), govori o bankah (jo nasvetuje za Ljubljano), pohvali Tržačane, ki so prvi osnovali delavsko društvo in vzklikne: »Idealno smo mi Slovenci že do sita delali, čas je, da tudi na materijalno polje prestopimo« (št. 83), govori o ljudskih bankah (hranilnicah), poziva Ivana Geršaka, naj bi delal v tem smislu. »Gospod Ivan Geršak, ki se z narodnim gospodarstvom bavite, kje ste!« (št. 83). Zametuje pa teorije nekaterih francoskih socialistov, ker so neizpeljive (Rousseau, Fourier, St. Simon) in imenuje njih nazore »socialistične poezije« (št. 83). Nato razpravlja o francoskih stanovih, bili so štirje, pristopil je še peti »demi-monde« imenovan, tisti katerih naloga je razbijati družino. »Z rušenjem familije razkapa socijalizem tudi občno in v zadnji liniji tudi državo« (št. 84).

Nato govori o naših, t. j. slovenskih nazorih o družini, ki so istovetni z zapadno-evropskimi. »Predolgo smo k zapadu v šolo hodili, ter se njihovih idej navzeli« (št. 85). O tej stvari nadaljuje: »Če jaz tukaj o slovanski familiji v nasprotju zapadno-evropske familije govorim, more se misliti na slovansko familijo, kakoršna je bila nekaj pri nas, in kakoršna se nahaja še danes pri tistih slovanskih narodih, kjer narod v familijskih zadrugah živi« (št. 85). Govori obširno o slovanski družini (zadruzi) in jo primerja s starorimsko. »Rimski pater familias je neomejeno razpolagal s familijskim imetkom, kajti po zakonu je bil on edini lastnik vsega imenja. On je bil celo lastnik telesnih oseb svojih podložnih, in kot tak je imel pravico svoje podložne telesno kaznovati, kot sužnje prodati, in celo v nekih slučajih pod meč položiti. Drugačen je naš domačin. On ni lastnik združnega imetka, ampak samo upravitelj tega imetka. Ves imetek je komunistična lastnina cele zadruge, kot moralčne osebe« (št. 85). Kočevar pravi, da se pri Slovanih najbolj razodeva socialno gibanje pri kmečkem stanu. »Vse naše socialno gibanje gre na to, da se ustroj staroslovanske občine zopet ponovi« (št. 85) in ključ za rešitev socialnega vprašanja pri Slovanih temelji na ustroju kmečke občine, ki stoji na historični podlagi. Nato razvija svoje nazore o občini, ki slone predvsem na vsestranski avtonomiji in je proti umetnemu stvarjanju velikih občin. Razvija nadalje, kako se je pri Slovanih razvijala družina: iz enostavne je nastala združna, iz te plemenska in iz te županija. Pri Slovencih je bilo drugače, ker »je upliv germansko-romanskih socialnih nazorov združno familijo, pleme in županijo že zdavnaj na šibre razbil« (št. 85). Kočevar z žalostjo konstatira, da prodirajo zapadno-evropski socialni nazori tudi že na jugovzhod, in da se rušijo tradicionalne socialne razmere

pri južnih Slovanih. »Avtonomija je določen znak slovanske občine« (št. 85) in »občina ni državni zavod, ona je autocedens države, država tedaj juristično nima pravice, občini avtonomijo krajsati, ter se kot neki varuh v njen delokrog vtikati« (št. 85). Govori nadalje o notranjem socialnem ustroju staroslovanske občine, ki »je bilo skoz in skoz demokratično in komunistično. Po tem takem v staroslovanski občini ni bilo prostora ni za plemstvo in za suženjstvo« (št. 86). Aristokracija je prišla k nam iz zapada. Precej prostora je posvetil Kočevar ruskemu absolutizmu, ki je bil delo zapadne Evrope in ruski občini, o kateri pravi, »da nikjer drugje v Evropi občina nima tolike avtonomije in notranje svobode kakor ravno na Ruskem«, nadaljuje o razmerah na Ruskem in preide na Slovane sploh. Pri Slovanih on ne predvideva socialnih prekucij. »Mi Slovani tedaj, kar se rešenja socialnega vprašanja tiče, stojimo na historičnih tleh. Nam se obširnih socialnih potresov in prekucij ni treba bati, pač pa se je tega treba bati zapadu, ki v tem pogledu nima nobene historične podlage, ampak ki zanikuje ves danes obstoječi društveni red« (št. 88). Dalje poziva, naj se ločimo od zapadno-evropskih socialnih nazorov, »ki nam familije razbijajo, verozakon negirajo, in v divje zverine pretvoriti hočejo« (št. 88). Preden se bo pa moglo pri Slovanih, specialno pri Rusih rešiti socialno vprašanje v tem smislu, je potrebno, da se otresemo zapadnih nazorov. Nam ni treba, da bi kdo predaval o človeškem pravu, ker »te najdemo vse v naši stari demokratično-komunistični občini vtelesena in živa« (št. 88). Odločno odbija zapadno-evropske nazore, se protivi temu, da bi korakali za Francijo in konča svoj spis z apelom, naj bi Slovenci poleg političnega gojili tudi socialno vprašanje.

Pri Kočevarjevem spisu o socialnem vprašanju sem se ustavil dalje časa iz enostavnega vzroka, ker je bil njegov spis prvi v slovenskem jeziku, ki je obravnaval ta problem načelno. Omeniti moram še en Kočevarjev spis, ki je pa narodno-gospodarskega značaja in sicer spis »Kupčija in obrtnija«, izšel v »Slov. Večernicah« 26 zv.

Tretji v zapovrstnem redu, ki je vzel v roke pero z namenom, da piše o socialnem vprašanju, je bil bivši ljubljanski »Vajevec«, poznejši politik in taborski govornik dr. Valentin Zarnik (1837—1888), velik prijatelj Francozov in skoz in skoz evropska osebnost. Do tega koraka ga je privedla pariška komuna za časa nemško-francoske vojne (1870—71). Dr. V. Zarnik je objavil v »Novicah« 1871. leta pod vzglavjem, ki mu je dal Bleiweis naslov »Socialno-politiške razprave« studijo »Bivša pariška komuna in socializem«.⁴ Ta Zarnikova razprava je bila za tedanje slovanske razmere nekaj posebnega in jo še danes lahko prištevamo k najboljšim spisom o tej stvari, ki so izšli v slovenskem jeziku. Iz nje se zrcali široko svetovno obzorje dr. Zarnika in izredno kritičen duh tega »mladoslovenskega« politika. Zato se hočem malo dalje ustaviti tudi pri tej studiji.

⁴ »Novice« 1871., št. 26—28, 30, 32, 34—37, 39, 46, 47.

Zarnik citira najprvo tedaj veljavne evropske narodno-gospodarske in kulturno-zgodovinske pisatelje, Buckleja, Steina, Schäffleja in Johna Stuart Milla, poda njih mnenje o novem socialnem pokretu, nato pa prehaja k socialnim teoretikom St. Simonu, Fourieru, Proudhonu, Lassalleu, Avenu in jih imenuje brez izjeme »izvrstne duševne voditelje« (str. 224). Pravi, da je vse vprašanje »vprašanje kruha« (str. 223) in »vsled tega ravno je pa to vprašanje morebiti med vsemi vprašanji, ktera so kedaj človečanstvo gibalala in vznemirjala, najbolj v bistvo našega življenja zasekajoče, toraj tudi imenitno, oziroma nevarno« (str., 223). Tri ideje so, ki gibljejo že eno stoletje človeštvo. Prva je republikanska — to je ideja preteklosti; druga je nacionalna, ki je ideja sedanjosti in tretja je socialna, ki je ideja bodočnosti. Vsaka ideja postane za nekatere pomenljiva in važna, a za druge nevarna šele takrat, ko se jo začne znanstveno obravnavati. O socialnih ideologijah pravi Zarnik, da »so bili možje nenavadnih duševnih zmožnosti, vsestranskega izobraženja in deloma so bili tudi temeljiti učenjaki« (str. 224). O Lassallu trdi s Schäfflejem, da ne bo nihče kdor je čital njegove brošure »temu preroku nemških delalcev odrekal blišečega duha, pikantne in ostre polemike in skelečega sarkazma« (str. 224); o Marxu, da »z redkim znanjem narodno-gospodarsvenega slovstva, posebno mu je angleško skoz in skoz znano; pokazuje se kakor mož poln duha in mnogostranskega zgodovinskega, filozofičnega in klasičnega izobraženja« (str. 224). O Francozih, posebno o Fourieru in Proudhonu izreče trditev, da »so možje čisto nenavadne bistroumnosti, včasih predrzne koncepcije, možje, ki so visoko vzvišeni nad navadno široko reko vsakdanjosti in uličnega meželjstva« (str. 224). Na splošno pa trdi Zarnik o vseh voditeljih novega socialističnega gibanja, da »istinito govoreč mora se pa priznati, da je to gibanje sedaj v rokah takih voditeljev, ki se smejo, kar se duševnih zmožnosti tiče, prav hladnokrvno z voditelji ktere god druge, velike politične stranke v Evropi meriti« (str. 224).

Nato se zavaruje tudi Zarnik, kakor je to storil pred njim že Kočever proti onim, ki bi o niem mislili, da ker naravnost ne proklinja teh mož, da je njihov pristaš, z besedami, »da je naša naloga tu le mirno brez strasti pregledati in objaviti, kaj je v naukih teh mož dobrega, jedernatega in izpeljivega in kaj je krivega, napačnega in za zmerom utopičnega« (str. 225).

Za tem obsodi Zarnik svobodo novodobnega liberalizma, ker liberalna država dovoljuje, da nekateri svobodnjaki bogatijo na račun drugih »svobodnjakov« in pehajo te slednje v največjo revščino. Obsodi pa tudi to, kar je napačnega v komunizmu in sklene: »Naloga našega časa je, da se to, kar je resničnega in dobrega, ravnотako iz liberalizma kakor iz komunizma izbere in zveže, da se ogiblremo napak obeh sistem in da z vsem trudom za tem težimo, da se osebna svoboda in društvena enakost v istem razmerju razvijata« (str. 240). Izrastki te svobode se morajo tako prikrajsati, »da se bo kolikor toliko za zmirom prilika odvzela, ako bi nekateri bogataši siromaškega proletarca tlačili, teptali in vničevali«

(str. 240). To težnjo imenuje Zarnik ekonomični federalizem in se sam k temu prišteva. Cilj in konec ekonomičnega federalizma je »vsem osebno svobodo pridobiti ali obenem pa tudi vsem dobro gmotno (materielno) stanje pod zaščito te svobode zasigurati« (str. 240). Na vrsto prideta gospodarska sistema merkantilizem in fiziokratizem, ki sta predvsem zakrivila gospodarski liberalizem in postavila individualno svobodo za edini cilj. Govori o Adamu Smithu in Malthusu ter prehaja k socialnim teoretikom. Začne z Babeufom, razvija njegove nazore, o katerih poda tudi svoje mnenje, ki je »popolno potlačanje vsake svobode, povsod dovršena despocija in poteptanje ravno tega, kar človeka in njegovo srečo najbolj povzdigne in oplemeni, to je znanosti in umetnosti« (str. 288). Zarnik vidi človeško neenakost, katero tudi zagovarja 1. v človeški naravi ali 2. v umetnem ustroju človeške družbe. Prehaja dalje h Cabetu in ga primerja z Babeufom. O Babeufovem komunizmu pravi Zarnik, da je malo »drvarsk« medtem, ko se Cabetov v »glacé-rokavicah predstavlja« (str. 288). Najbolj simpatična osebnost med komunisti je Zarniku Robert Owen (str. 288). Za tem preide Zarnik na kritiko komunističnih nauk in jih v jedru ovrže. Postavi v glavnem tri stavke, ki so vsi neizpeljivi, 1. da so vsi ljudje enaki, 2. da imajo vsi ljudje isto pravico do užitka vseh naravnih pridelkov in 3. da imajo vsi ljudje enake potrebe. Zarnik pravi, da »se dado vsi ugovori proti komunizmu s tem izraziti, da cika komunizem na zaničevanje individualnosti in na popolno vničenje vsake osebne poštenosti« (str. 312). Pripoznava pa Zarnik, da je vsega tega kriv liberalizem, ker je z napačnim pojmovanjem osebne svobode pripeljal človeštvo tako daleč. Nato ugovarja onim, ki trdijo, da je komunizem brezverski in protikrščanski in prinese kot protidokaz dejstvo, da »kolikor komunizma se je v praksi vresničilo, vresničilo se ga je le na krščanski podlagi. Temeljna ideja društvene enakosti in pa poglavitni namen komunistične odgoje: povsod ljubezen do bližnjega vcepljevati in razširjati je skoz in skoz krščansko podvzetje, gotovo bolj krščansko nego težnja za privilegijami nekdanjih ‚stanov‘ in pa denarna lakomnost sedanje judovske aristokracije. In kar se ie komunizma kterikrat v praksi izpeljalo, izpeljalo se ga je samo v prvih stoletjih kristjanstva. Spominjamo tukaj le dogodbo z Ananijem in Safiro« (str. 313).

S tem je Zarnik obračunal s komunizmom in začel s socializmom. Omenil je pa le dva socialistična teoretika L. Blanca in nemškega krojača W. Weitlinga. Zarnik dobro loči komunizem in socializem, kateri pripoznava neenakost zmožnosti, dopušča osebno lastnino in stoji na stališču, da bodi vedno plača odgovarjajoča delu. Obsodil je pa Zarnik tudi socializem, ker le-ta zanika gospodarski liberalizem, »ali pri vsem tem nam pa ne odkrije pota, po katerem bi se boljše, laže in človeštvu primernejše isti cilj in konec dosegel, kateri se ravno po ekonomičnem liberalizmu doseže. Zarad tega pa tudi čisti socializem ravno takó prazna utopija ostane, kakor komunizem« (str. 381).

Omeniti moram predvsem še dva moža, ki sta se pred Krekom intenzivno bavila s socialnim vprašanjem. Prvi je dr. Josip Vošnjak (1834—1911), politik in pisatelj in v zvezi z bratom Mihaelom prvi praktičen socialen delavec pri Slovencih. Vošnjaka je na socialno polje privedla politika. Kot ljudski zastopnik, državni in deželni poslanec, dalje kot zdravnik je imel dovolj prilike, da je malo globlje pogledal v življenje širokih ljudskih mas, posebno onih kmečkega stanu. Tozadevne spise je objavil dr. Vošnjak v »Letopisih Matice Slovenske«. Prvi spis v tem oziru je »Agrarno vprašanje«⁵, v katerem spisu prišteva dr. Vošnjak agrarno vprašanje med najvažnejša socialna vprašanja onega časa; drugi ima naslov »Socijalni problem in kmetijski stan«⁶, v katerem spisu navaja dr. Vošnjak šest točk, ki se morajo izvesti povoljno za kmečki stan in te so: 1. zabraniti dolgove na kmečkih posestvih; 2. ustanovitev nerušnih kmečkih domov za eno družino; 3. kmetijo naj dobi eden, ostali dediči naj uživajo letno rento do smrti; 4. dr. Vošnjak je načelno proti zemljiškemu davku, če ga ni mogoče popolnoma odpraviti, naj se ga zmanjša; 5. vplivati na to, da bodo kmetje gojili one stroke gospodarstva, ki z ozirom na krajevne razmere in svetovni trg najbolj obetajo in 6. svetuje dr. Vošnjak za kmečki stan predvsem zadružne organizacije. Zadnji Vošnjakov spis v tem oziru je bolj splošnega značaja, namreč »Kaj človeštvo prideluje in uživa«.⁷ V vseh teh spisih pripozna dr. Vošnjak velik pomen, ki ga ima agrarno vprašanje v zvezi z drugimi perečimi socialnimi vprašanji.

Končno naj omenim še enega moža, kateremu je bil studij socialnih problemov menda življenjski poklic. Bil je to prerano umrli župnik Ivan Belčec (1856—1889), skoz in skoz slovenska in socialna narava. Vsi Belčevi spisi o tem vprašanju so izšli v »Slovincu«, dva večja tudi v ponatisu.⁸ Prvi večji spis ima naslov »Kmetom v pomoč«.⁹ Tu je razpravljajal Belčec o kmečkih izdatkih, dohodkih, o zemljiškem dolgu, bil proti temu, da bi se zemljišča zadolževala niti razkosavala, niti eksekutivno prodajala. Priporočal je stalen kmetijski dom po zgledu ameriškega »homestead«, govoril pohvalno o ruskem miru in jugoslovanski zadruzi. O vseh teh stvareh je razpravljajal tudi Vošnjak v že omenjenih dveh prvih spisih. Belčeva druga večja razprava je »Obresti v socialnem oziru«.¹⁰

⁵ L. M. Slov. 1884, str. 37—114.

⁶ L. M. Slov. 1885, str. 1—93.

⁷ L. M. Slov. 1887, str. 1—64, I. del; L. M. Slov. 1888, str. 47—100, II. del.

⁸ Dober Belčev življenjepis je priobčil dr. Fr. Lampe v »Drobtinicah« 1889, stran 218—250. Manjši Belčevi spisi o socialnem vprašanju so: »Zemljišče in kapital« (Slov. 1882, str. 108—129 s presl.); »Krščanstvo in pa delo« (Slov. 1882, št. 71—76). »Moderna zgradba ali faliment« (Slov. 1884, št. 281); »Materializem v modernem gospodarstvu« (Slov. 1884, št. 283—286 s presl.); »Ob agrarnem vprašanju« (Slov. 1885, št. 34).

⁹ »Kmetom v pomoč«. Narodno-gospodarska razprava, Lj. 1885, 8°, str. 142. Ponatis iz Slov. 1885, št. 83—131 s presl.

¹⁰ »Obresti v socialnem oziru«. Lj. 1889, 8°, str. 71. Samozaložba. — Ponatis iz Slov. 1888, št. 264—299, 1889, št. 2—9 s presl.

Ta spis, Belec sam ga je imenoval »akademično razpravo« (str. 5, 59) ima za podlago katoliške sociologe Vogelsanga, dr. Ratzingerja in dr. Scheicherja, katera imena Belec sam citira in pravi, da je nekatere stavke naravnost prevedel, kar pa piše o čistem dobičku, to je njegova last (str. 1 pod črto). Belec je tudi poudarjal, da je vprašanje o obrestih predvsem bogoslovno vprašanje (str. 5). Bil je odločen nasprotnik obresti, ker so izrodek kapitalizma in izjavil na istem mestu, da »dokler ljudje ne bodo spoznali pogubnosti obresti, toliko časa se kapitalizmu ne more nič žalega storiti. Belec je bil prav za prav prvi slovenski sociolog, ki je obravnaval socialno vprašanje s katoliškega stališča. Pred nim zasledim samo dva manjša spisa soc. značaja, in sicer v »Glasih katoliške družbe za Kranjsko«. Prvi je pisal o teh stvareh sedanji ljubljanski škof dr. Jeglič leta 1880. v razpravi »Kerščanstvo popolnoma ustreza človeški družbi« (Glas XI—XIV, str. 21—61), za njim pa l. 1883. J. Ž. (Ignacij Žitnik?) v razpravi »Družina v poganstvu in krščanstvu« (Glas XVII, str. 71—109).

Sklep: Socialno vprašanje se je začelo pri Slovencih obravnavati potem, ko smo dobili prve glasove iz zapada in ko so se tudi pri nas že oglašali prvi glasovi slabega liberalnega gospodarskega sistema. Vsi, ki so se pri Slovencih pečali s tem vprašanjem, so bili edini v tem, da se pri Slovencih ne smejo ukoreniniti nazori zapadnih socialnih reformatorjev. Prvi spisi socialnega značaja so se rodili pri nas iz vrst liberalnega »mladoslovenstva« in se kažejo še precej naklonjene socialnemu pokretu. Na obzorje stopajo prvi slovenski katoliški sociologi, ki pripravljajo pot našemu velikemu socialnemu delavcu dr. Jan. Ev. Kreku.

Dr. V. Valenčič:

Fašistovska „ustava dela“.

(La carta del lavoro.)

Po encikliki »Rerum novarum«, ki določa katoliško stališče nasproti problemu dela, mislim, da moderni svet ni dal nič več kaj podobnega, kar bo dala naša ustava dela, ki sicer nima tiste universalne vrednosti, ki jo ima beseda papeževa, imela pa bo internacionalno vrednost, ker bo razjasnila stališče fašizma nasproti socialnemu problemu, ki je skupen vsem državam.

(Iz izjave glavnega tajnika fašistovske stranke, Avgusta Turatija, urednika »Popolo di Brescia«.)

I.

Z »ustavo dela«, objavljeno 21. aprila, na praznik dela in na dan, ko se slavi obletnica ustanovitve Rima, je podal fašizem svoj socialno ekonomski Credo. Stališče fašizma nasproti socialnim problemom je postajalo v zadnjem letu, ko so politična vprašanja prepustila mesto gospodarskim, vedno jasnejše. Zakonodaja o stanovskih organizacijah, korporacijah in sindikatih, je pokazala pot, ki jo namerava korakati

fašizem na polju gospodarske politike, ki se oblikuje vedno bolj in bolj v smeri socialne politike. Ta razvoj je razumeven za Italijo vsled njene agrarne ustave, ki sloni na najemninskem sistemu, in vsled naraščanja delavskega stanu, kar je posledica vedno napredujoče industrijalizacije.

Namen ustave dela je, začrtati zakonodajalcu smernice pri reševanju celotnega kompleksa socialnih vprašanj. Po namenu njenih avtorjev, ustava dela ni tekst zakona, temveč je vrsta programatičnih izjav, ki bodo dobile svoje uresničenje šele potom posebnih zakonov. Temeljni kriteriji in principi, ki jih vsebuje, imajo služiti kot osnova in za orijentacijo v vseh smereh problema dela. Ustava dela naj bi bila deklaracija vseh pravic in dolžnosti, ki se nanašajo na delo, to je, kar je bila deklaracija pravic človeka z dne 4. avgusta 1789 na političnem polju, to naj bi bila ustava dela na gospodarskem in socialnem. Napačno bi bilo zatorej v njej iskati kodifikacijo prava o delu, kar je mogoče kateri od nje pričakoval. Socialni zakonik ni bil cilj dela njenih avtorjev, ki so hoteli postaviti le nekako sintezo zakonskih norem, čijih naložba bo, določiti pravno razmerje dela do drugih produkcijskih faktorjev, zemlje in kapitala, ali konkretnejše, ustava dela ima postaviti smernice za ureditev pravnih odnošajev med delavcem ter veleposestnikom oziroma kapitalistom. Posledice ustave dela na produkcijski proces gotovo ne bodo izostale. Po teh bomo mogli šele presoditi njeno pravilno vrednost, in od kakovosti posledic bo zavisela njena upravičenost na socialno ekonomskem polju.

Sedaj je mogoče presoditi le originalnost in vrednost idej in postulatov, ki so izraženi v tej deklaraciji, ter vrednost socialno političnih sredstev, ki jih priporoča v dosego gospodarske harmonije med posameznimi produktivnimi razredi.

Ustava dela je prvi slučaj v »meščanskih« državah, da si zakonodajalec postavi gotove programatične točke, ki jih namerava zasledovati v svoji socialni politiki. Podobne deklaracije, ki jih najdemo pred ustavo dela, in kot primer navajamo francosko deklaracijo iz l. 1848. ter sovjetsko iz l. 1918., sicer lahko smatramo kot predhodnike, a vendar je bistvena razlika v tem, da sta obe plod revolucije. Sovjetska se razlikuje še posebej v tem, da postavlja gospodarstvo na temelj kolektivne lastnine. Je, da se izrazimo v Marxovi terminologiji, »proletarska« in ne »meščanska«.

II.

Ustava dela prinaša po uvodnih paragrafih, ki se nanašajo na korporativno organizacijo produktivnih razredov, določbe z ozirom na kolektivne delovne pogodbe, na posredovalnice dela in na socialno skrbstvo in pomoč.

Prvih deset paragrafov govori o organizaciji korporativne države, ter vsebuje fašistovsko naziranje o državi in njenih nalogah. Korporativna organizacija je okvir in oblika države, ki se ima v svojem socialnem

delovanju posluževati sredstev, ki jih določajo ostali paragrafi ustave. Na čelu te stoji konstatacija, da je italijanska država organizem, ki ima višje namene, življenje ter sredstva za delovanje nego posamezniki, bodisi združeni ali nezdruženi. Država je moralna, politična in gospodarska enota, ki je realizirana popolnoma v fašistovski državi.

Ni naš namen, baviti se s filozofskimi naziranjmi fašizma o državi, zato se ne maramo spustiti v razglabljanje idej, ki jih prvi paragraf izraža. Namen države se eksperimentalno ne da dognati, metalizična spekulacija pa je v tem oziru le preveč številna. Ne strinja pa se s katoliškim prepričanjem, da je namen države višji kot pa človeka. Tudi trditvi, da je italijanska država moralna in ekonomska enota, bi mogli oporekati, če jo hočemo smatrati za absolutno. Kot taki bi morali priznati neodvisnost od ostalega sveta. Preveč pa so znani medsebojni vplivi in stiki med narodi, tako na idejnem kot na gospodarskem polju, da bi mogli kaj takega trditi. Edino, kar je mogoče koncedirati, je, da obstoji stremljenje v tem smislu, da poskuša Italija se osvoboditi tujih vplivov, in, da ima za cilj gospodarsko neodvisnost. Princip, da je delo socialna dolžnost, kakor to naglašajo drugi paragraf, ima veliko moralno vrednost. Zdobil pa bo svojo praktično veljavo, če se uresniči napoved, da se bo državljan le takrat lahko politično udejeval, če bo izvrševal kak poklic, če bo sodeloval v produkciji. Država prevzame s priznanjem tega principa nase veliko odgovornost, ker ž njim mora pač priznati tudi princip pravice do dela. Realnost stališča fašizma kaže dejstvo, da ni proglasil pravice dela prej nego dolžnost. S tem so se izognili napake, ki so jo napravili mnogi socialisti, kot n. pr. Louis Blanc, na čigar ime je vezano geslo: »pravo na delo«, in socialni reformaterji najnovejše dobe, kot tisti, ki so sodelovali pri formuliranju nemške ustave iz l. 1919. Ko bomo govorili o sredstvih, ki jih navaja ustava dela kot odpomočke proti socialnim zlom, bomo videli na kakšen način namerava država pomagati tistim, ki proti svoji volji ne bi mogli izvrševati svoje delavne dolžnosti.

Z ozirom na nacionalno stališče, smatra ustava dela produkcijo kot enotno, njeni cilji so enotni in so blagostanje producentov in razvoj nacionalne mogočnosti. S tem je formalno zajamčena državna pomoč vsem producentom.

Ustava dela prinaša tudi temeljne določbe, ki se nanašajo na korporacije in sindikate. Tem je dana naloga varovati disciplino produkcije in skrbeti za njeno izpopolnitev. Stanovske organizacije (sindikati) zastopajo interese organiziranih, njih glavna naloga pa so kolektivne delovne pogodbe, ki so, kakor pravi optimistično tekst: konkretni izrazi solidarnosti med posameznimi produkcijskimi faktorji, kar se doseže potom sprave med nasprotnimi interesi delodajalcev in delavcev in potom njih podreditve višjim interesom produkcije. Korporacije, ki predstavljajo enotno organizacijo vseh produktivnih sil države in zastopajo njih interese so državni organi.

Posebno organizirana delovna sodišča imajo skrbeti za rešitev sporov, ki nastanejo pri izvrševanju pogodb in drugih obstoječih norem ali pa pri določitvi novih delovnih pogojev.

Korporativna država smatra zasebno inicijativo na polju produkcije kot najuspešnejše sredstvo v interesu nacije. V tem fašizem prevzema doktrino klasikov socialne ekonomije Adama Smitha in Ricardo-a in v tem se ujema tudi z naziranjem moderne socialno-ekonomske šole in se postavlja v nasprotje socializmu. Fašistovska pa je ideja o ožgovornosti, ki jo ima organizator produkcije nasproti državi. Sindikati delodajalcev imajo dolžnost pospeševati zvišanje produkcije in znižanje stroškov. Kakšnih sredstev naj se pri tem poslužujejo, tega ustava dela ne pove in jasno je, da bi tu vsaka določitev delala težave. Je to eno najkočljivejših mest v ustavi in težko je predvidevati, kako bo izgledalo izvajanje v praksi. Določbe te vrste segajo globoko v produkcijski proces in reglementiranje tega ni enostavno.

Če manjka zasebna inicijativa ali pa, če so v nevarnosti politični interesi države, poseže tudi država v produkcijo, in to bodisi v obliki kontrole, podpiranja ali direktnega obratovanja.

III.

Prehajamo k sredstvom fašistovske socialne politike! Na prvem mestu stoje kolektivne delovne pogodbe, ki morajo obsegati, če ne, so neveljavne, norme o disciplinarnih odnošajih, o poskusni dobi, o meri in plačevanju plačil in o delovnem urniku. Te tvorijo središče vse socialne politike in glavno nalogo stanovskih organizacij. Od njih zavisi uspeh sindikatov. Gotovo so kolektivne pogodbe važno sredstvo za gospodarsko ravnotežje, a razvoj v različnih državah je pokazal, da to sredstvo ni univerzalno. Le v gotovih vrstah industrij so se obnesli, to so ponajveč veleindustrije z enakomernim razvojem in v stanju prosperitete. Pa tudi tehnično nudijo kolektivne pogodbe velike težave, posebno, če se nanašajo na akordne mezde. Glavna ovira je v tem, da delodajalci niso vedno pripravljeni vezati se z dolgoročnimi pogodbami. Vendar se fašistovski sindikati nahajajo v tem oziru v ugodnejšem položaju, kot pa strokovne organizacije v drugih državah. Za njimi stoji država in njih pogodbe so obligatorične za vse, ki spadajo pod dotično kategorijo, kar onemogočuje outsiderje tako na eni kot na drugi strani. Na materijalni položaj delavcev bodo kolektivne pogodbe ugodno vplivale, če bodo sindikati mogli zastopati delavske interese dovolj avtoritativno. Delavska mezda mora odgovarjati trem faktorjem, živlenskimi potrebami, produkcijskim možnostim in rentabiliteti dela. Njena določitev je prepuščena sporazumu obeh strank v kolektivnih pogodbah.

Velikega praktičnega pomena so določila o načinu izplačila plačil, na delovni čas in na čas počitka.

(Konec prihodnjič.)

Dr. France Goršič:

O strokovnem pouku vojnih invalidov v Sloveniji.

I. O reedukaciji vobče.

Strokovni pouk slovenskih vojnih invalidov se je oddaljil od ostale prakse v naši državi v tem, da Slovenija nima nobene invalidske šole niti ne posebnih tečajev za vojne invalide. Obrti se uče vojni invalidi kot vajenci kar pri rokodelskih mojstrih. Tudi se udeležujejo rednih tečajev, državnih ali pa zasebnih, ki se vrše vobče, ne pa nalašč zanje. Dokler traja njihovo vaještvo ali šolski pouk, imajo v državnem invalidskem domu v Ljubljani stanovanje, hrano in obleko (glej člen 26. se-danjšega inv. zakona). Le kadar izvršuje mojster svoje rokodelstvo izven kraja, kjer je invalidski dom, sme vojni invalid kot vajenec dobivati mesto naturalnih dajatev namestek v gotovini ali tako zvaní denarni relutum (to so relutirani vojni invalidi ali relutanti).

Ko se vprašamo po vzrokih te razlike pri strokovni reedukaciji slovenskih vojnih invalidov, nam od vseh strani udarja odgovor na uho, da je bilo treba via facti popraviti to, kar je bila zakonodaja zagrešila, ker v svojih uredbah in invalidskih zakonih naših obrtnih zakonov prav nič ni upoštevala. Radi tega da predpisi o strokovnem pouku pri nas niti izpeljivi niso bili. Obrtno pravo, ki velja v Sloveniji, je skupek več ko deset zakonov iz dobe 1883 do 1915. v glavnem pa temelji še zmerom na obrtnem redu iz l. 1859. Prvotno zgrajen popolnoma na svobodi obrta, je bil ta zakon večkrat reformiran in pri tem utesnjen zlasti v tem smislu, da so se razširile pravice obrtnih zadrug. Kot dokaz usposobljenosti za rokodelski obrt se zahteva redna dovršitev učnega razmerja, dobro prestana pomočniška preizkušnja in najmanj triletno pomočniško zaposlenje v dotičnem obrtu. Učna doba ne sme trajati manj ko dve in več ko štiri leta. V teh mejah določa vsaka posemerna obrtna zadruga učno dobo vajencem, ki spadajo k nji. Tudi pomočniško pismo izda zadruga. Le če dotični obrtnik ne spada k nobeni zadrugi ali ko se je prosivec izučil obrta v tovarniškem podjetju, tedaj izda učno izpričevalo učni mojster, potrdi ga pa tudi predstojnik občine, v kateri je obrat. Prosivec mora z izpričevalom izkazati, da je prebil pomočniško preizkušnjo pred izpraševalno komisijo kake zadruge ali pa pred državno komisijo, ki je v to svrhu sestavljena.

Naše obrtne zadruge imajo torej precej avtonomije. S ces. ukazom od 7. decembra 1915. l. so bile dosti dobro uzakonjene izpremembe, s katerimi naj bi bilo udeležnikom svetovne vojne olajšano začeti ali nadaljevati rokodelski obrt. Radi tega je nastal v naših obrtnih krogih odpor proti novemu invalidskemu zakonodavstvu, ki se prav nič ni oziralo na posebne razmere v obrtnem življenju Slovencev. To velja glede uredbe o začasni pomoči vojnim invalidom in rodbinam padlih vojakov iz leta 1921., prav tako pa tudi glede prej veljavnega

začasnega invalidskega zakona in sedaj veljavnega invalidskega zakona. Včasih se je ta averzija v omenjenih krogih pretvorila celo kar v odpor proti samim vojnim invalidom. Obrtne zadruge so se postavile na stališče, da nima pravice do ekzistence v rokodelstvu prosivec, in naj bi bil tudi vojni invalid, ako ni zadostil vsem pogojem in predpisom obrtnega reda in svoje obrtne zadruge. Vrhu tega so trdile te zadruge, da so vojni invalidi povprečno manj čvrsti in sposobni podmladek, in to da je še poseben razlog, da se vsi predpisi ravno pri njih strogo uporabljajo. Vse zadruge so se upirale in izrekale proti skrajšani učni dobi, zlasti proti določili, da se v redno dobo 12 oziroma 24 mesecev všteje razen vajenskega uka kar tudi pomočniško delo (čl. 22. inv. zakona), in sploh proti tistim določilom invalidske zakonodaje, ki se tičejo obrtnega uka (glej sedaj čl. 23. in nasl. inv. zakona). Zakonodavec je imel namero — pravijo —, da se vojnim invalidom, po veliki večini le primitivno reeduciranim, v vsakem primeru pa za moderno konkurenco nezadostno izučnim, kar hitro omogoči samostalna ekzistenca, seveda ne v velikih centrih, marveč pač le v oddaljenih selih. Ta premisa pa, pravijo dalje, ustreza morda razmeram v nekaterih pokrajinah na jugu države, nikakor pa ne razmeram v Sloveniji, kjer se najdejo pravi in dobri mojstri v vsaki vasi. V lastnem interesu vojnih invalidov je, da se takoj spočetka podvržejo vsem predpisom in potrjeni hierarhiji obrtnih zadrug, in sicer nikdar ne bodo uspešno konkurirali. Kdor bo ravnal po svoje, bo, pa bil tudi vojni invalid, puščen na cedilu, potem pa naj sam pazi, kaj bo z njim.

Tehtne razloge teh ugovorov so si k srcu vzele in, hočeš nočeš moraš, potrdile tudi organizacije vojnih invalidov v Sloveniji. Spričo tega položaja pa bi bila invalidska šola, ako bi jo bili v Sloveniji ustanovili, rušila stari red. Nje ustanovitev bi bila postala začetek neprijateljstva obrtnih zadrug, ki so bile na boj pripravljene. Jasno je bilo, da vojni invalidi v tem boju pač ne bi zmagali, marveč da bi bilo žrtev le v vrstah vojnih invalidov. Popolnoma pravilno so torej postopali oni prvi faktorji, ki jim je bila v Sloveniji poverjena invalidska uprava, da niso invalidske šole ustanovili. Saj je bilo vsakemu vojnemu invalidu ljubše, da že kot vajenec doseže nostrifikacijo pri svoji obrtni zadrugi, kajti vedel je, da bo, kadar bo sprejet, vsaj tega varen, da bo kot pomočnik dobil službo in kasneje morda ustrezne pogoje za samostojno ekzistenco. Communis opinio vseh obrtnikov, obrtnih zadrug, obrtnih oblastev, pa tudi vseh vojnih invalidov v Sloveniji je bila ta, da v Ljubljani (kjer je bilo v invalidskem domu to izvedljivo) ni treba ustanavljati nikake državne učilnice za invalide, nego da je treba zgolj strokovni pouk invalidov prilagoditi veljajočim obrtnim zakonom, ki jih zakonodavec ni bil uvaževal. Nekdanje poverjeništvu za socialno skrb pri pokrajinski vladi v Sloveniji je državi prihranilo mnogo novcev, ki bi se bili kaj lahko potrošili za neefektivno stvar.

Obrtna oblastva v Sloveniji potem niti niso imela povoda baviti se s pravno platjo obrtnega strokovnega pouka, kakor je bil ukazen v invalidski uredbi in invalidskih zakonih, nego načelo »lex posterior derogat priori« je ostalo na papirju kot vprašanje teorije brez vsake praktične vrednosti. Praksa se je čvrsto držala vajenske izučbe pri obrtnih zadrugarjih.

II. Dosedanja reedukacija.

1. Statistika reeduciranih vojnih invalidov.

Najprej treba ugotoviti število vojnih invalidov, ki so do konca 1926. l. na državne troške:

a) bili v rokodelskem uku ali v kakem sličnem pouku (glej tabelo 1) in

b) obiskovali kako šolo, kurz ali tečaj (glej tabelo 2).

Tabela 1.

Pregled vajencev v rokodelskih obrtih.

Tek. št.	Rokodelstvo	Izužba je bila dovršena do konca leta						Skupaj
		1921	1922	1923	1924	1925	1926	
1.	krojačev	21	11	12	11	5	2	62
2.	čevljarjev	27	10	7	7	7	12	70
3.	pletarjev	14	6	9	7	5	2	43
4.	sedlarjev	4	4	3	2	—	—	13
5.	urarjev	3	1	1	—	3	1	9
6.	zlatarjev	1	—	—	1	—	—	2
7.	bandažistov	2	2	—	—	—	—	4
8.	brivcev	2	—	2	1	—	—	5
9.	mehanikov	3	2	—	—	1	1	7
10.	ključavničarjev	2	—	—	—	2	—	4
11.	tapetnikov	1	—	1	—	—	—	2
12.	ščetkarjev	1	—	—	—	2	1	4
13.	mizarjev	1	—	1	2	1	2	7
14.	kolarjev	1	1	1	2	—	1	6
15.	pekarjev	1	—	—	—	1	—	2
16.	pleskarjev	1	1	1	—	—	—	3
17.	podkovačev	—	1	1	1	—	—	3
18.	vrtnarjev	1	—	—	—	—	—	1
19.	rezbarjev	—	—	—	—	1	—	1
20.	kinooperaterjev	—	—	—	1	—	—	1
21.	fotografov	—	—	1	1	—	1	3
22.	strugarjev	—	—	—	1	—	—	1
23.	trgovskih vajencev	—	—	—	1	1	2	4
24.	pletilcev	—	—	—	1	—	—	1
25.	graverjev	—	—	—	—	—	1	1
	Skupaj	86	39	40	39	29	26	259

Tabela 2.

Pregled strokovnega pouka v šolah in tečajih.

Tek. št.	Šola ali tečaj	Pouk je bil dovršen do konca leta						Skupaj
		1921	1922	1923	1924	1925	1926	
1.	trgovska šola	2	2	2	2	4	4	16
2.	trgovski tečaj	6	6	1	1	2	—	16
3.	meščanska šola	—	—	2	1	—	—	3
4.	pedagoška šola	3	1	1	—	—	—	5
5.	orglarska šola	2	—	—	1	—	—	3
6.	stavn. delov. šola	7	3	3	2	—	3	18
7.	mizarska mojst. šola	2	2	1	—	—	—	5
8.	elektrotehn. delov. šola	3	2	—	1	1	—	7
9.	kiparska šola	—	—	2	—	—	—	2
10.	tečaj za sodno pisarniško in poštno službo	3	3	2	1	2	—	11
11.	ekon. praksa	3	1	2	1	1	—	8
12.	rudarska šola	—	—	—	3	—	—	3
13.	mlinarska šola	—	1	—	—	—	—	1
14.	gozdarski tečaj	8	—	—	1	—	1	10
15.	glasbena šola	—	—	—	—	—	1	1
16.	tečaj za strojnike	—	—	—	—	—	2	2
Skupaj:		39	21	16	14	10	11	111

Reeduciranih vojnih invalidov je torej do konca leta 1926. v Sloveniji:

a) vajencev, izučenih v rokodelstvih in sličnih poklicih	259
b) ostalih z višjim poukom	111
skupaj	370

2. Doklej je trajala doba pouka?

- Doba pouka (vaještva ali obiskovanja šole, kurza, tečaja) je trajala:
- 3—6 mesecev: za 46 oseb v raznih kurzih, tako v podkovskem tečaju, tečaju za kinooperaterje, tečaju za pletenje, dalje v trgovskih, gozdarskih in združnih tečajih, v kurzih za sodno pisarniško in za poštno praktično službo;
- 1 leto: za 6 oseb in sicer za učence mizarske mojstrske šole in za enega stružarskega vajenca (izjema, ker se je bil stružarskega rokodelstva že pred vojno učil);
- 2 leti: za 212 oseb in to za učence trgovske in rudarske šole ter za vajence čevljarjev, krojačev, sedlarjev, bandažistov, brivcev, mehanikov, ključavničarjev, tapetnikov, ščetkarjev, mizarjev, pleskarjev, vrtnarjev in fotografov;

- 3 leta: za 83 oseb, t. j. za učence stavb. obrtne, elektro-
tehnične delovodske, kiparske in gospodarske šole,
za vajence pletarjev in rezbarjev ter za trgovinske
vajence;
- 4 leta: za 23 oseb in sicer za učence meščanske, peda-
goške in orglarske šole ter za vajence urarjev in
zlatarjev.

Na 370 oseb odpade torej 794 let pouka ali povprečno na
enega reeduciranega vojnega invalida 2 leti 1 mesec
in 25 dni. (Konec prihodnjic.)

Fran Erjavec:

Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci.

(Nadaljevanje.)

Proti koncu tega desetletja se je pa izvršilo v avstrijski politiki več dogodkov, ki so močno odmevali tudi v ljubljanskem Delavskem izobraževalnem društvu. Poleti in jeseni l. 1878. je zasedla Avstrija Bosno, kar je dalo povod za demisijo liberalnega Auerspergovega kabineta, ki je zlasti na gospodarskem polju zapustil najnesrečnejše sledove. Po enoletnih prehodnih poizkusih mu je sledil meseca avgusta l. 1879. konservativni kabinet grofa Taaffeja. Ta je glede na svoje razmerje do delavskega gibanja stal deloma pod vplivom Bismarcka, ki je bil napram delavstvu neizprosno (kakor Bismarck l. 1878. je uzakonil tudi Taaffe l. 1886. drakonično postavbo proti socialistom, ki je bila v veljavi do l. 1891.), deloma pa pod vplivom fevdalnega poljedelskega ministra, grofa Falkenhayna, ki se je prizadeval odbiti osti radikalnega delavskega gibanja z državno-socialno politikom (pomoč »malemu možu«). V delavskih vrstah se je tedaj vedno bolj širila želja po političnem uveljavljanju, a ker sta jo vlada in birokracija neizprosno dušili (zlasti po atentatu na carja Aleksandra II. l. 1881.), je prišlo med zavednim proletarijatom iznova do razcepa v zmerno krilo z glasilom »Wahrheit« in radikalno z glasilom »Zukunft«. Dočim so se zmerni zavzemali za legalno organizatorično delo (tudi znameniti manifest mladega K. Kautskega iz l. 1883., ki je pa ostal skoro neopažen, je poudarjal to), so pa stremeli radikalni za »popolnim osvobojenjem« ne glede na sredstva. Po zaslugi vladine borniranosti, ki je gnala socialistično delavstvo v ekstremni radikalizem, so začeli v začetku 80. let prevladovati radikalni (že z l. 1881. je postala »Zukunft« oficielno glasilo celokupne stranke), katerim je stal na čelu l. 1881. na Dunaj prišedši sobni slikar Jos. Peukert (prevladuje mnenje, da je bil to vladin agent provocateur) in ki so stali pod vplivom anarhistične »Freiheit«, katero

je v Londonu izdajal že l. 1871. iz Avstrije izgnani J. Most. L. 1881. je dala vlada nekoga, ki je tihotapil »Freiheit« čez mejo, obsoditi na 4 leta ječe in drugemu, ki je hotel natisniti radikalne propagandne letake, so prisodili 12 let. Te persekucije so gnale radikalce še bolj v naročje anarhistom in l. 1883. so začeli celo s »propagando dejanja«. Izvršili so nekaj umorov in ropov (Merstallinger, Eisert), a na ulicah je prišlo do krvavih spopadov. Vlada je odgovorila l. 1884. na to z izjemnim stanjem (v parlamentu ga je navdušeno zagovarjal kot poročevalec večine tudi Slovenec dr. Tonkli na podlagi gradiva, ki mu ga je izročilo dunajsko policijsko ravnateljstvo), suspenzijo porot ter vprav divjim preganjanjem, izganjanjem in obsodbami vseh, ki so bili le osumljeni anarhizma. Končno je bil v poletju l. 1886. sankcioniran še protisocialistični zakon, ki je razpršil večino delavskih organizacij, onemogočil vsako živahnejšo propagando in ubil v delavstvu samozavest. Socialistično delavsko gibanje je ležalo za nekaj let na tleh in delavske mase so bile brez voditeljev prepuščene neomejenemu izkoriščanju liberalne buržoazije. Razkrojljene vrste je začel šele v drugi polovici 80. let polagoma in previdno zbirati dr. Viktor Adler, ki je ustanovil l. 1886. list »Gleichheit«, izmiril obe tako sovražni si frakciji in ob novem letu 1889. na haimfeldskem kongresu, na katerem so bile zastopane že vse avstrijske dežele in obnovil enotno socialno demokratično stranko z marksističnim programom.

Podobne burne dogodke je doživljalo v teh letih tudi ljubljansko »Delavsko izobraževalno društvo«. Čevljarja in gostilničarja Sturma, ki je predsedoval društvu v začetku l. 1879., sta obe obrti tako zaposlovali, da se pač ni utegnil preveč posvečevati društvu, zato so si v drugi polovici l. 1879. izvolili člani za svojega predsednika (kar je ostal potem do l. 1883., le eno leto je vmes predsedoval Hubmajer) mladega čevljarja Ferdinanda Tumo (za tajnika pa Karla Tekavca, kar je ostal le eno leto, nakar je odšel v tujino), ki je prav tedaj prispel z Dunaja. O Tumovi vzgoji mi je sporočil njegov brat dr. Henrik v pismu z dne 27. nov. 1922 med drugim sledeče: »Moj oče je bil čevljar. Prepotoval je celo Avstrijo in čital je veliko. Poznal je spise Marxa in Lassallea in bil, četudi miren državljan, po srcu strasten revolucionarec in republikanec... Brat Ferdinand, ki je bil odšel še za mladih let na Dunaj, je postal v čeških in nemških dunajskih krogih anarhist, goreč pristaš Mosta...« Jasno je, da je morala taka narava zanesti v že nekoliko pomalomeščanjeno društvo popolnoma nov in svež duh (tudi nemški je bil ta duh, zaradi česar je prihajalo ponovno do sporov z društvenim pevskim zborom, ki je bil pa odločno slovenski). Že v prvih mesecih svojega predsednikovanja je vplival na neorijentirane (vsaj tako mi je zatrjeval Dekval) člane, da so naročili radikalne liste. Nekako v istem času (meseca julija l. 1879.) je tudi dobila tedaj jako znana ljubljanska trgovska tvrdka J. Lukmann pismo od internacionalne zveze »Socialist« in sicer iz Prage, v katerem

zahtevata v pismu podpisana v. Serdeau (upravnik) in Rocholsky (tajnik), da mora tvrdka takoj poslati na naslov J. U. dr. Ferd. Benout, Praga, Hotel de Saxe 4000 gld. kot brezobrestno posojilo za 5 let, sicer bo J. Lukmann umorjen.

To so bili prvi znaki nove radikalnejše smeri v društvu, a ker tedaj tudi na Dunaju med obema frakcijama še ni bilo preostrega nasprotstva, tudi v Ljubljani radikalizem še ni zavzel resnejšega razmaha, pač je bila pa njegova posledica ta, da so začeli iskati živa hnejših stikov z bratskimi društvi in znanimi voditelji po drugih deželah, se pridno zanimati zlasti za socialistični propagandni tisk (že l. 1880. je sporočila deželna vlada ljubljanski policiji, da je bilo odposlanih v Ljubljano 12 izvodov züriškega »Der Sozialdemokrat«-a in en izvod Beblove »Frau und Sozialismus«) in pozivati v Ljubljano odličnejše voditelje iz tujih središč (zlasti z Dunaja in iz Gradca) kot govornike. Tako je prišel l. 1880. dvakrat v Ljubljano izboren ljudski pisatelj in govornik ter vodja zmernega krila dunajskega delavstva, Emil Kaller-Reinthal, ki je govoril prvič konec novembra na javnem shodu, prirejenem v nekdanji »Bierhalle« (Sv. Petra cesta, kjer se je vršila tedaj večina socialističnih zborovanj), drugič pa (skupno s prijateljem J. Gansom iz Gradca) o božiču na shodu v gostilni »Pri lipi« (Židovska ulica) in naslednji dan »Pri Tavčarju« (sedaj kavarna Europa, Dunajska cesta). Zlasti prvi shod, prirejen v »Bierhalle«, je vzbudil v Ljubljani veliko pozornost (sploh so bili tedanji delavski shodi obiskani navadno jako dobro) ter so se ga udeležili pristaši obeh strank (zlasti obrtniki) in je tudi nastopilo več raznobarnih govornikov, med katerimi je bil tudi »Slovenčev« urednik F. Haderlap, ki je že poprej, za časa svojega delovanja v Trstu kazal mnogo simpatij za socialno demokracijo. Razen tega sta pa povzročila oba Kallerjeva shoda živahen odmev tudi v glasilih obeh glavnih slovenskih strank (»Slov. Narodu« in »Slovincu«), ki sta kazala enako malo razumevanja za veliko delavsko gibanje, ki je odmevalo tedaj že po vsej kulturni Evropi.

Tekom l. 1881. se je začelo razmerje med zmernimi in radikalnimi povsod poostrevati in tudi ljubljansko Delavsko izobraževalno društvo, ki je spremljalo ta razvoj po tozadevnih glasilih, je plavalo vedno bolj v radikalni tok, popolnoma je bilo pa pridobljeno za radikalno smer in sicer najekstremnejšo, ko sta se mudila v Ljubljani J. Peukert in Jakob Weiß. Ljubljanski policiji je ostal Peukertov prihod neznan, pač mi je pa o njem pripovedoval pokojni Kordelič, češ, da je prišel v Ljubljano l. 1880. (tu se je Kordelič gotovo motil, ker je bil P. tedaj v Franciji, odkoder je šel potem v Švico in je prispel šele decembra l. 1881. v Avstrijo, zato se je mogel P. prihod v Ljubljano izvršiti le l. 1882.) in priredil tu skriven sestanek, na katerem je pridobil za svojo anarhistično smer Fr. Železnikarja (1843—1903, ta se je bil okrog l. 1880. sprl pri Sokolu in v Čitalnici ter vstopil k Delavskemu izobraževalnemu društvu), Tumo, Šturma in še nekaj drugih. Posledica teh

vplivov je bila, da je Delavsko izobraževalno društvo odpovedalo zmerne delavske liste in obdržalo le še radikalne (predvsem »Zukunft«, dočim so Mostovo »Freiheit« pridno tiho-tapili), v katere so tudi jako pridno dopisovali. Končno so radikalni kolovodje povabili v Ljubljano še graškega anarhističnega agitatorja J. Weißa (dne 18. novembra je ložiral s svojo ženo »Pri avstrijskem cesarju«, ki se sicer ni upal javno pokazati, temveč je naredil dne 19. novembra 1882 z nekaterimi najvernejšimi (s Tumo, Železnikarjem, Šturmom i. dr.) izlet v št. Vid nad Ljubljano, kjer jih je popolnoma pridobil za anarhizem in njegove metode ter bržčas ob tej priliki tudi vzpostavil tesne stike med radikalnimi člani ljubljanskega Delavskega izobraževalnega društva in inozemskimi anarhističnimi propagandami.

To lahko sklepamo iz tega, ker so začeli ob tem času kar deževati v Ljubljano razni anarhistični listi, letaki in brošure, ki so jih delavci lepili in raztresali po ulicah ter prebirali po delavnicah, dočim so se kazali v društvu samem iz ozirov napram onim članom, ki niso odobravalni tega skrajnega radikalizma, nekoliko mirnejše. Že spomladi l. 1882. je policija ponovno naletela na ulicah na »Freiheit« in iz Budimpešte je došlo več v Londonu tiskanih letakov z naslovom »Eigenthums-Wahnsinn«. Meseca novembra je prejelo mnogo Ljubljančanov po pošti »Manifest der sozialrevolutionären Arbeiterpartei Österreichs an das arbeitende Volk«. Policija je dolžila Železnikarja, da je razposlal te letake in javila vladi, da stoji on baje v zvezi s socialističnimi centralami v Parizu in Londonu. Še brezobzirnejše je nastopalo anarhistično krilo l. 1883. V društvu je imelo to edino besedo, Prepovedane spise so dobivali kar v celih zabojih in na hišnih oghiin so zopet in zopet lepili lepake z naivno krvavimi grožnjami in gesli. Posebno mnogo tiskovin je prišlo preko Trsta iz Benetk, katere sta pošiljala od tam v Ljubljano neki Vincenc Koman, ki je delal nekaj časa pri ljubljanskem krojaču Witlu in nato januarja l. 1882. odšel v Benetke, in krznar Miha Keber, doma iz Dobrunj pri Ljubljani, ki je tudi odšel iz Ljubljane v Benetke (pozneje je pa odšel v Ameriko, kjer še živi). Po vsej verjetnosti sta ta dva poslala meseca oktobra l. 1883. na čevljarjevo ženo Marijo Breskvar, stanujočo v Vegovi ulici 9 zaboj sadja, ki ga je pa ljubljanska carinarna dne 31. oktobra slučajno odprla, pregledala in našla v njem razen sadja tudi — 311 izvodov newyorške »Freiheit« (Most se je bil namreč med tem preselil iz Londona v Ameriko) in slovenske letake z naslovom »Na naše brate!«, ki se začenjajo s »Pervaške buče v Ljubljani...« in končujejo s »...živi socialni punt! Živi socialna republika!« Ko je bil zaradi te pošiljatve med drugimi zaslišan tudi krojaški pomočnik (pozneje železničar) pri Witlu Alojzij Cerer, je priznal, da prihajajo podobni letaki večkrat v Ljubljano in da je ravno pred nekaj dnevi vprašal pri Breskvarju čevljar Tuma, če je prišel iz Benetk zaboj letakov. (Dalje prihodnjič.)

Politični pregled.

Zunanjepolitični dogodki. Sovjetsko protiangliško propagando na Kitajskem je Anglija kvitirala z odpovedjo trgovinske pogodbe, ki jo je bila sklenila z Rusijo l. 1921., in s prekinitvijo diplomatskih odnošajev. V prostorih ruskega trgovinskega zastopstva v Londonu se je izvršila preiskava. Našli so razne listine, ki kompromitirajo rusko trgovinsko zastopstvo, češ, da je vodilo špionažo in propagando za tretjo internacionalo. Sovjetska vlada trdi, da so omenjene listine potvorjene. V Rusiji so odgovorili na ukinitve diplomatskih odnošajev s številnimi demonstracijami proti Angleški. Kmalu nato je bil v Varšavi umorjen sovjetski poslanik dr. Vojkov. Atentator je mlad Rus Koverda, ki je bil obsojen na dosmrtno ječo, predložen pa od sodišča v pomiloščenje na 15 let ječe. Sovjetska vlada je v par notah na poljsko vlado zahtevala, da mora poljska vlada izgnati vse protibojševiške Ruse iz države, in je dolžila poljsko vlado, da je ona odgovorna za napad na dr. Vojkova, ker ga ni zabranila. Poljska vlada, ki je postopala popolnoma pravilno, je dokazala, da je radi atentata ne more zadržati prav nobena krivda in je odklonila ruske zahteve. Sovjetska vlada je postala nervozna in je začela preganjati protisovjetske ljudi. Samo na en dan je bilo v enem samem kraju ustreljenih 20 odličnih Rusov, ki so bili obdolženi špionaže na korist Anglije, monarhistične propagande itd. Justifikacije se po vsej Rusiji množijo, množijo se pa tudi atentati po Rusiji. Dosedaj v Rusiji menda še nobenega atentatorja niso dobili.

Egiptovska vlada je zahtevala, da odstopi angleški vrhovni vojaški poveljnik v Egiptu in prepusti to mesto domačinom. Temu se je Angleška energično uprla, nakar se je egiptovska vlada vsaj začasno udala ter se z angleško sporazumela.

Spor med Jugoslavijo in Albanijo. Najbolj je zadnji mesec vznemirjal svet spor med kraljestvom Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Albanijo, ki je poostрил spor med Italijo in našo državo. 27. maja je albanski notranji minister dal aretirati dragomana pri našem poslaništvu v Tirani, pod pretvezo, da je špioniral za našo državo. Policija je pri njem zaplenila vse dokumente, kar jih je našla pa ni nič posebnega. Naša vlada je v ostrih besedah poslala albanski vladi ultimatum, na ktere ga se pa albanska vlada ni prav nič ozirala. Naša vlada je prekinila z Albanijo diplomatske odnošaje in odpoklicala svojega diplomatskega zastopnika. Ta spor je bil stvarno le med Italijo in našo državo, ker je albanska vlada nameravala izpustiti dragomana (tolmača v svojstvu nižjega uradnika) Gjuraškovića, ki

je albanski državljani, pa že dalje časa v službi pri našem poslanstvu, pa ji tega ni dovolila italijanska vlada. Da bi se spor ne obravnaval pred Društvom narodov, so — Italija, Angleška, Francija in Nemčija poslale našemu zunanjemu ministru dr. Marinčiču demaršo, da se pogodi z Albanijo na ta način, da Abanija izpusti Gjuraškovića, naš zunanji minister pa istočasno prekličie ostre izraze v ultimatu. Tako naš zunanji minister kakor albanska vlada sta pristala na to, na kar je bil spor, ki je trajal mesec dni, poravnani. Po tem neuspehu Italije je pričakovati, da se bo spor med našo državo in Italijo poravnal. Italija bo zahtevala nove koncesije v netunskih konvencijah, dovolila pa bi zato, da pristopi naša država kot tretja pogodbenica k tiranskemu paktu. Vendar pa ni izključeno, da je to samo manever italijanske vlade, da bi svoj neuspeh v obkroževalni politiki proti Jugoslaviji prikrila.

Volitve na Bolgarskem so se končale z okrepitevijo zemljoradniške opozicije, ki je narasla na 55 mandatov. Vladni Demokratičeski zgovor je dobil 170 mandatov, Makedonstvujušči pa 11 mandatov. V okraju Petrič se niti vladna stranka proti makedonstvujuščim, ki imajo v državi večjo moč, nego se sodi to po številu dobljenih mandatov, ni upala postaviti kandidatorov. Kdo pač rad riskira svoje življenje za — problematično kandidaturu? Komunisti so se odrezali pri volitvah slabo; dobili so samo 5 mandtov, socialisti pa 7. Načelnik SLS dr. Anton Korošec je v preteklem mesecu obiskal Bolgarijo, stopil v zvezo z vsemi tamošnjimi političnimi faktorji. Ta njegov obisk Bolgarijo je pomenljiv in je napravil najboljši vtis tako po vsej Bolgariji kakor v vsej naši javnosti. Morda je to prvi resen poskus zblizanja med našo državo in Bolgarijo, ki se je v albanskem sporu držala korektno. Obisku dr. Korošca bo sledil obisk bolgarskih časnikarjev, ki bodo začetkom meseca julija prišli tudi v Slovenijo.

Vladna izprememba v Romuniji. Ministrski predsednik general Avarescu si je zaželel popolne diktature. Močni oddelki armade po raznih krajih Romunije so dobili povelje, da se pripravijo v bojni opremi na shod v Bukarešto. Ko je kralj za to zvedel, je zahteval od Avaresca, da sestavi vlado na najširši podlagi, ter je hkrati obvestil voditelje drugih strank, da se bodo vodila pogajanja. Avarescu pa se je pogajal le z nekaterimi strankami, se je uprl kraljevi volji in izsilil v ministrskem svetu spomenico na kralja, v kateri razlaga, da bi bila vsaka vladna izprememba za državo trenutno neumestna. Na to spomenico je kralj še isti dan po preteku pol ure odgovoril Avarescu s kraljevim rokopisom z vsebino, da je Avarescujeva demisija sprejeta in je imenovan za ministrskega predsednika

in notranjega ministra princ Barbo Stirbeya. Avarescu je za to imenovanje dal še svoj protipodpis in sestavil demisijsko prošnjo. Še isto noč je sestavil Stirbey vlado in še isto noč so bili vsi generali, ki so bili znani kot Avarescujevi pristaši, penzionirani, imenovan nov orožniški poveljnik in nov policijski ravnatelj. Novi minister za razboj (vojni minister) Angelescu je brzobjavno prepovedal pohod proti Bukarešti armadnim oddelkom, ki so bili deloma že na potu. Stirbeyeva vlada je ukinila preventivno cenzuro za časopise in razglasila, da bo vpostavila v državi pravno stanje. Stirbeyu se je pa ponesrečil poizkus, da bi sestavil koncentracijsko vlado. Zato je odstopil in je sestavil vlado zopet Bratianu. Volitve so razpisane za 7. julija, parlament pa se bo sešel 27. julija. V sedanji vladi sta liberalna stranka in narodna kmečka stranka. Zunanja politična smer Romunije se ne bo izpremenila.

Konferenca za narodne manjšine v Berlinu. Od 24. do 31. maja je zborovala v Berlinu mednarodna zveza lig za Društvo narodov in istočasno komisija Unije za narodne manjšine. Na dnevnem redu je bilo vprašanje južnotirolskih Nemcev, čemur se je bil italijan, delegat na oktobrskem zasedanju 1. 1926. v Solnogradu zaman upiral. Referarila sta angleška delegata Villonghby-Dickinson in Walter Sapier, nizozemska delegatinja Bakker van Bosse, inteligentna in zelo ugledna delegatinja. Italijanski delegat Villari se je zaman trudil, da bi izpodbil izvajanja referentov. Gospa Bakker se je zavzela tudi za slovanske narodne manjšine v Italiji. Jugoslovanski delegat prof. Ibrovac je stavil predlog, da naj se na prihodnjem zasedanju meseca oktobra v Sofiji razpravlja tudi vprašanje slovanskih manjšin v Italiji, ker je to v interesu miru. Komisija je ta predlog sprejela proti glasu italjanskega zastopnika, ki je povdaruil, da se bo italijanska vlada pogodila s slovansko manjšino v Italiji in ne bo treba v Sofiji o tem razpravljati. Na plenarni seji je gospa Bakker, ki je prevzela referat za slovanske manjšine v Italiji za prihodnje zasedanje, predlagala, da se vprašanje nemških in slovanskih manjšin v Italiji izroči v proučevanje še italijanski ligi za Društvo narodov. Predlog je bil sprejet. Med drugim je Zveza sklenila, naj bo svet Društva narodov dolžan, da o vsaki vlogi in sporu zahteva mišljenje mednarodnega sodišča v Haagu. Fr. S.

Kristan Ant.: O delavskem in socijalističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve jugoslovanske socijalno demokratične stranke (1848—1896). Priloga: Seznam slovanskih socijalističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časopisov. Sestavil Cvetko Kristan. V Ljubljani, 1927. Založila Zadruga založba v Ljubljani. Str. 200. — Našo splošno politično zgodovino sta nam, zlasti za drugo polovico preteklega stoletja, obdelala precej podrobno Prijatelj in Lončar, dočim pa zgodovine našega de-

lavskega gibanja doslej še nimamo, tudi po tem Kristanovem delu še ne. Res je, da obsega ta knjiga marsikake prav zanimive drobce, vendar so to le nekritični izrezki iz knjig in časopisov, pogosto brez kake zveze in seveda tudi silno nepopolni ter niti najmanj obdelani. Kar mora biti zgodovinarju le del gradiva, je v Kristanovi knjigi izključna vsebina in kakor so ti izrezki nepopolni, enostranski in zmašeni v naglici, tako je ta knjiga površna, fragmentarna in pristranska. Čeprav začne pisatelj z l. 1848., vendar popolnoma ignorira kat. društva rokodelskih pomočnikov, ki so bila prva in dolgo let edina delavska društva pri nas ter imajo tudi pokazati na jako lepe uspehe. Prav tako odreže v Kristanovi knjigi celo prvo in dolgo let edino socialistično delavsko društvo, to je ljubljansko »Del. izobr. društvo«, o katerem ne ve pisatelj drugega kot to, kar je do zaključka knjige bral v »Soc. Misli« in kar sta ob priliki celovskega procesa pisala »Slov. Narod« in »Slovenec«. Prav posebno zanimivo je pa poglavje o pričetkih kršč. socialnega gibanja na Slovenskem, ki priča, da avtor o njem sploh ničesar ne ve. Če je torej že delavsko gibanje v ožjem pomenu besede očitano tako površno, se ne moremo čuditi, če sploh popolnoma manjkajo važna in zanimiva poglavja, ki bi nam orisala sočasna razmerja ostalih naših političnih strank do delavskega gibanja ter poglavja o odmevu socialnih vprašanj v posameznih dobah pri nas. Najbolj kuriozno je pa to, da se pisatelj niti ne zmeni ne za to, da bi podal razvoj našega delavskega gibanja kot rezultat sočasnega gospodarskega razvoja v Sloveniji, čeprav so ravno socialisti sami postavili tezo, da je vsa politična zgodovina pravzaprav le zgodovina gospodarskih razmer; o teh namreč tudi ne izvemo iz Kristanove knjige prav nič.

Le malo boljše nego očetovo delo je si novo, ki je sestavil slovensko socialistično bibliografijo, vendar je tudi ta le torzo. V svoj seznam je namreč vzel le tiske socialističnih založb in te vse, popolnoma je pa izločil dela izrazito socialne vsebine, ki so slučajno izšla v drugih založbah. Tako imamo v tem seznamu O. Wildove »Pravljice«, »Staroindijske basni«, »Slovensko-angleško slovnico« in še celo vrsto podobnih, dočim manjka vsa ravno najvažnejša slovenska socialna literatura, kakor Krekova, Ušeničkova, Abditusova in druga dela.

Neprimerno večjo uslugo bi torej storil Kristan zgodovini slovenskega delavskega gibanja, ko bi bil popisal razvoj delavskega gibanja od ustanovitve jugoslov. soc. dem. stranke naprej, torej dobo, v kateri je sam aktivno in vodilno sodeloval. Tu bi bil lahko črpal iz svojih bogatih spominov, ki bi bili dragocen prispevek k končni zgodovini slov. delavskega gibanja, dočim nam pa v tej svoji knjigi dejansko ni povedal — ničesar.

Literatura. Izšle so naslednje publikacije:

Pirkmajer Otmar: Kronika državne oblastne uprave v Mariboru. Uradno izvestje velikega župana v mariborski oblasti za leta 1923.—1926. V Mariboru, 1927. Izdal in založil veliki župan mariborske oblasti. Str. 87. — Delce je prezanimivo zlasti za političnega zgodovinarja, ker so tu zbrani predvsem vsi podatki o likvidiranju povojne avtonomije zedinjene Slovenije ter ustoličenju nesrečnega centralizma. Med drugim iz brošure tudi izvemo (n. pr. str. 11), da je tako odratno srbiziranje naše slovenske upravne terminologije zrastle na zelniku naših »slovenskih« upravniških uradnikov. Da je pisana brošurica v čisti »jugoslovensčini«, h kateri spadajo pri nas seveda tudi nemško mišljeni, a z »jugoslovenskimi« besedami povedani stavki, je umevno samo po sebi.

Mjestoje samoupravljenje. Vepuck I., II. Praga 1924, 1925. Izdateljstvo »Plamja«. Str. 239, 292. — Zbornik objavlja razprave o aktualnih vprašanih samouprave češkoslovaških mest.

Kulturni pregled.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti ter Slovenska narodna galerija. Tiho in skromno korakamo Slovenci k ustvaritvi svojih najvišjih kulturnih središč in žarišč. Karkoli pogledamo pri nas na kulturnem polju, o vsem moramo reči, da smo si ustvarili sami, edinole s svojimi močmi, prizadevanji in sredstvi. To je usoda malega naroda. A ker je tako, so nam pa tudi vsi ti živi dokumenti naših kulturnih stremeljenj in sposobnosti tako dragi, zato so tako zasidrani med najširšimi plastmi ljudstva.

Sedaj stopamo k ustvaritvi vrhov naše individualne nacionalne kulture. Narodna galerija deluje z brezprimernimi uspehi sicer že od l. 1918. in tudi akademija ima že več let nekaj zarodek v »Znanstvenem društvu za humanistične vede«, toda sedaj je nastopil moment, da se doslej fragmentarna Narodna galerija popolnoma dogradi in da se Znanstveno društvo tudi formalno izpremeni in razširi v popolno znanstveno akademijo, obe instituciji pa da dobita sebi primerno streho in sredstva za svoje udejstvovanje.

Ko je dne 12. avgusta 1881, tik pred slavnostno otvoritvijo, pogorelo češko narodno gledališče v Pragi, so zbrali Čehi v enem tednu za novo 500.000 gld. Žrtvovali so svoje prihranke kmetje in delavci, duhovniki in uradniki, industrijci in berači. Za Slovence pomenjata akademija in galerija več, precej več, nego je pomenjal Čehom pred 45. leti »Narodni divadlo«, zato zahteva naša narodna čast, da tudi mi v tem zgodovinskem trenutku zberemo neobhodno potrebni temeljni fond, ki je proračunan za obe instituciji na 5 milijonov dinarjev.

Res je, da so potrebe na vseh koncih in krajih velike in da so naša sredstva vedno

bolj pičila, in tudi je res, da smo dožvelj brezprimerno narodno sramoto, da je navadno sportno društvo resno hotelo odvzeti navedenima institucijama stavbo, sezidano iz sredstev vsega naroda, toda pri akciji, ki sta jo sprožili akademija in galerija, bi bilo smešno vsako utemeljevanje potrebe in sramotno vsako izgovarjanje, tu morajo položiti svoj obulus na naš najvišji kulturni žrtvenik slednja slovenska občina, slednje slovensko društvo, slednji slovenski zavod in slednji slovenski kulturni človek.

Nabiralna akcija, ki jo te dni započeta obe instituciji, bo preizkušnja naše kulturne zavesti, zato moramo napeti vse moči, da nam bo v ponos pred drugimi narodi, kjer ne bo ostala neopažena. —c.

Literatura. Uredništvo je prejelo naslednje publikacije:

Wester Josip: Kriza naše srednje šole. Ljubljana, 1927. Založilo in izdalo Društvo prijateljev humanistične gimnazije. Str. 69. — Razni politični špekulantje z zloglasno frazo o »narodnem in državnem edinstvu« so nam razen nešteti drugih škod, ki so jih povzročili, prav temeljito razorali in izmaličili naše nekdanje šolstvo. To sicer ni bilo ravno na višku časa, vendar je vsaj za slo vstrezalo svojim nalogam, dočim so številne povojne »reformne« uničile na njem še one dobre strani, ki jih je imelo doslej, tako da se prav resno bojimo za inteligenčni naraščaj, ki nam ga pošiljajo iz današnjih šol. Jos. Wester nam je v pričujoči brošuri kot izkušen šolnik pokazal mnogo grehov, ki so jih zakrivila na šolstvu razni nepoklicani reformatorji, zato njegovo delce toplo pozdravljamo, vendar se nam zdi, da je v pozitivnih predlogih, ki jih navaja za rešitev naše srednje šole pred grozečim položajem mnogo premalo vpošteval ogromni napredek šolstva po drugih (n. pr. baltičkih) državah v zadnjih letih.

Cankar Ivan: Zbrani spisi. Peti zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani, 1927. Založila Nova založba. Str. 323. — Cankarjevi zbrani spisi so nedvomno ena najodličnejših edicij na našem današnjem knjižnem trgu in sicer tako po svoji vsebini, kot po svoji opremi. Ta zvezek obsega najefektnjšo Cankarjevo dramo na odru, to je Kralja na Betajnovi, pretresljiv spomenik pesnikovi materi, to je povest »Na klanecu« ter tri črtice iz l. 1902. Urednikov uvod in opombe so dragocen prispevek k umevanju tega velikega umetnika, čigar zbrani spisi bi pač ne smeli manjkati v hiši nobenega slovenskega izobraženca ter v nobeni slovenski knjižnici.

Mencinger Janez: Izbrani spisi. IV. zvezek: Abadon. Uredil dr. J. Tomižšek. — V Ljubljani, 1927. Str. 303. — Abadon, bajka za starce, je največje, najvažnejše Mencingerjevo delo ter edino te vrste v slovenski literaturi. Z njim je, kakor pravi urednik, »pokazal do skrajnih koncev uspeh in po-

sledice satanskega materializma ter samo tehničnega napredka, a kot edino rešilno za človeštvo iz globokega prepričanja svečano proglasil neobhodnost odkritega, pozitivnega kršćanstva«. On naj je »evangelij pravega slovenstva«.

Kalemina Jakob: Literarna veda, pregled njenih ciljev in metod. Založila Nova založba. V Ljubljani, 1927. Str. 120. — To je prvo delo te stroke v našem slovstvu ter obravnava splošni pregled nalog literarne vede, literarno vedo kot sistematiko, analizo pesniških umotvorov in literarno vedo kot zgodovinsko disciplino. Umljivo je zato, da bo po njem moral in rad segel vsak, ki se peča z literarnimi vprašanji ter hoče slediti razvoju literature. Knjigo prav toplo priporočamo.

Kušej Rado: Cerkevno pravo katoliške cerkve s posebnim oziranjem na razmere v kraljevini SHS. Dodatek: pregled virov, ustavnih in upravnih načel cerkvenega prava pravoslavne cerkve. Druga predelana in popolnjena izdaja. V Ljubljani, 1927. Založba juridične fakultete. Str. 694. — Kako zelo je to delo dobrodošlo ne samo našim juristom, temveč najširši javnosti, nam najzgovornejša priča dejstvo, da je bila že po dobrih treh letih, odkar je izšla prva izdaja, potrebna druga. Marsikdo, ki ima že prvo, bo moral poseči tudi po tej, ki je prav bistveno dopolnjena in sedaj res izčrpno obravnava celokupno zgradbo cerkvenega prava, ki tako živo posega v naše vsakdanje življenje. Na knjigo opozarjamo vse ter jo toplo priporočamo.

Dr. Bevk Stanislav: Botanika za šolo in dom. (S 354 slikami in 41 podobami v bakrotisku.) Izdaja s ključem za določevanje važnejših cvetnic in praprotovk, ki rastejo po slovenskem ozemlju kraljevine SHS. Ljubljana, 1927. Državna založba šolskih knjig in učil. Str. 447. — Večjo in moderno botaniko smo Slovenci pogrešali že dolgo, kajti vse druge so prezastarele, premajhne ali jih pa že davno ni več dobiti na knjižnem trgu, zato je izpolnil Bevk s tem svojim delom nedvomno občutno vrzel. Delo je zasnovano na široko, obdelano strokovnjaško in bogato ilustrirano, zato ga pač ne bo mogel pogrešati nihče, ki se zanima za rastlinstvo in tudi vrtnarjem bo izborno služilo.

Socialni pregled.

Socialni problemi Dalmacije. Postoji uviček izvestan broj problema i stvari zajedničkih većim i širim geopolitičkim zajednicama. To je jasno, kad uzmemo u obzir koliko elemenata pokreće motor života i kako različiti uplivi geografski, etnografski, kulturni, ekonomski i politički daju veću ili manju razliku jednog teritorija i time daju preduvjet za jednu posebnu zajednicu. S problemi današnje Dalmacije, uz jedan dio problema

koji su zajednički svim dijelovima Jugoslavije, predstavljaju radi svog osobitog materijala jednu posebnost.

Dalmatinski problemi su kulturni i ekonomski. Tip dalmatinskog čovjeka predstavlja najzadnji dio onakve etničke skupine, koja zauzima u glavnom Bosnu i Hercegovinu. Time je markiran na osobiti način primitivizam, koji se ne očituje samo u načinu života u običnom smislu, nego i u ekonomiji. Taj primitivizam je zdrav, dok ne upane u poznatu »pleti kotac ko i otac«. Ne samo što je narodna nošnja skoro potpuno sačuvana, neko je tkzv. »kultura doma« na nižem stepenu. Čudnovato je možda za narod, kojemu je zadržana skupnost bila djedovska baština, da i kad živi u povoljnom materijalnom stanju ne zna urediti svoju kuću, da hrana, odijelo, čistoća a s time u vezi i zdravlje stradavaju radi neznanja. Narod neobične listine, kao što je dalmatinski ne bi to trpio, kad ne bi bila kultura u zemlji tako strašno postala. Oko 400 pučkih osnovnih škola je u Dalmaciji. Dakle skoro na 1500 stanovnika jedna. To bi se još možda činilo dovoljnim, ali moramo najprije uvažiti da te škole nisu nikako potpune, a onda karakter naseobina je u pretežnom dijelu Dalmacije — u Zagori, nešto osobita. Tu nijesu sela u običnom smislu već stanovi. Par kuća na okupu, zatim nakon par kilometara opet par kuća — i to se naziva selom. Ako da na jednu taku zajednicu, razbacanu na par stotina kilometara četvornih dolazi jedna osnovna škola skoro za polovicu godine ne mogu? Ipak možemo reći, iako u zadnjih petnaestak godina statistike nema, da nema toliko analfabetizma, koliko se to obično misli. Broj nepismenih ne prelazi danas kod muškaraca nikako 50 procenata.

Kulturnoj zaostalosti Dalmacije kriva je zanemarenost. Pomislimo samo da za tu zemlju, čiji je opstanak moguć samo racionalnom ekonomijom, ne postoje nego dvije gospodarske škole i to slabo pohađane! Pomislimo još da se nijedna akcija ni jednog pokreta ili stranke prije rata — osim malih iznimaka — nije angažirala i u prosvjetnom pravcu. Koliko li bi mogla napraviti privatna inicijativa, zna se. Raštrkanost po stanovima osim toga povećava usamljenost, koja je još veća, kad se zna da su žandarmerijski i finansijski organi osim župnika — i taj je rijedak — jedini »inteligentni« ljudi, s kojima narod govori.

Dalmacija je zemlja sa danas izrazito agrarnim licem. Od 1,283.793 hektara zemlje 82.272 ha je obrađeno vinogradom, za 137.216 ha je oranica, 380.884 ha šuma, 594.775 ha pašnjaka i 9948 ha livada. Pod pojam šuma uzeta je tu svaka golet sa borovima te o šumarstvu ne možemo u Dalmaciji danas govoriti. Pašnjaci predstavljaju polukrševito neobrađeno tlo, koje za obrađivanje i nije. Budući da se pašnjaci i

šume ne obraduju, ostaje za agrarno iskorišćivanje i obradivanje tek 266.438 ha zemlje. Tu zemlju obraduje 120.000 seljačkih i 10.000 maloposjedničkih porodica. Srednje uzeto na obitelj koja se bavi poljoprivredom dolazi tek 2 ha zemlje za obrađivanje. Teren je uglavnom krševit, zemlja je većinom plitka, a vremenske nepogode (bujice, suša, krupa, rani mraz) su na dnevnom redu. To silno ometa ratarstvo. Kraj toga rezultati obrađivanja zemlje i radi primitivnog načina nisu dobri. Tu imamo upoređeno rezultate današnje agrarne produkcije sa srednje mogućom proizvodnjom (u zagradama i podaci za 1926. g.) Produkcija po hektaru 9 m. centi (28), raž 8 (25), ječam 10 (30), kukuruz 12 (40), ulje 1 m. c. (3), vino 30 hl (120) itd. (V Ožanić: »Poljoprivredni problemi Dalmacije«, 1927). Ta statistika daje svakaku lošu sliku dalmatinskog stanja poljoprivrede. Moramo uzeti u obzir da dalmatinski seljak ulaže silno mnogo truda u poljoprivredu. Ne smijemo se pak čuditi, da ovakvo stanje poljoprivrede vodi u poljoprivrednu krizu. Glavni produkt Dalmacije, vino, teško se plasira. Tako vidimo upravo žalosnu pojavu, da zemlju, koja nije brojno napućena — oko 50 stanovnika na km² — danonice ostavlja najbolja snaga i ide — u emigraciju. 1925. g. emigriralo je 2970 ljudi iz Dalmacije, od toga seljaka 1685! lanjske godine 2836. To što seljački element ostavlja Dalmaciju u jakim masama (isti pojav imamo i u Sloveniji: od 1598 iseljenika 1926 g. najviše je seljaka), znak je da Dalmacija, koja daje šestinu u čitave jugoslavanske emigracije, preživljava duboku krizu. Iseljenici doista pomažu svoje u Dalmaciji i Dalmacija bi zadnjih decenija stradavala, kad ne bi bilo američke i australske emigracije, ali to je život na temelju jedne fiktivne platne bilance i u tome nije riješenje teške ekonomske krize. Ekonomski problem Dalmacije će se riješavati dugi niz godina. Mislim da će najispravniji put u rješavanju ekonomske krize Dalmacije biti: 1. Usavršavanje dosadnje privrede i 2. Organizacija novih privrednih vrela. Da se kod same današnje slabe agrarne privrede ostane, to bi značilo otvoren nazadak. Prevelika vinska proizvodnja znači za zemlju tek dohodak, koji nije ni uvijek stalan a najmanje vječit i plodonosan. Racionalizacija vinske proizvodnje doveće nužno do industrijalizacije. Treba obaviti melioracije močvarja i time će se, specijalno u Neretvanskom kraju, mnogo poboljšati agrarna privreda.

Vrlo zanemarena grana privrede je stočarstvo. Stočarske proizvode mora seljak dobrim dijelom kupovati. Kriv je djelomično tome teren, a najbolji dio zemlje je opet ostavljen za zavinograde. Uzdržaje se tek sitna stoka. (Konec prihodnjić.)

Literatura. Uredništvo je prejelo:

Mrkun A.: *Dinamit in antidinamit* ali ugovor proti abstinenci in odgovori nanje.

Samozaložba. V Ljubljani, 1927. Str. 62. — Vsebinsko knjige poveže naslov in bo dobro služila za poljudna protialkoholna predavanja.

Gospodarski pregled.

Svetovna gospodarska konferenca. Svetovna gospodarska konferenca, ki je trajala od 4. do 23. maja t. l., ni prinesla nobenih tako težko pričakovanih odločitev, ki naj pomagajo gospodarstvu Evrope zopet na noge. Njene resolucije se samo priporočajo v izvedbo, ne zahteva se pa to. Tako konferenca nima praktičnega pomena, dokler se ne začno uveljavljati v gospodarskem življenju njene resolucije.

Sicer pa je to v ozki zvezi z značajem konference. Delegati posameznih držav niso bili zastopniki vlad, ampak so bolj zastopali sami sebe, čeprav je vsakomur jasno, da so države (47) poslale pač delegate, ki so ali njih glasniki ali pa priznani znanstveniki.

Naša delegacija se je tik pred otvoritvijo konference izpremenila z imenovanjem par belgrajskih delegatov, kakor n. pr. g. Sečurova za predsednika. Slovence je zastopal g. Avsenek, kot ekspert pa je bil prideljen delegaciji tudi g. Mohorič. Bili smo torej primerno zastopani.

Rezultat konference je zopet brošura, v kateri se nahajajo sklepi konference. Ker je bila konferenca razdeljena v tri komisije: kmetijsko, industrijsko in trgovsko in nešteto podkomisij in so bila zastopana najrazličnejša mnenja — večkrat diametralno nasprotna — je bilo težko storiti resolucije, za katere bi glasovali vsi delegati, a kljub vsem težočam je to uspelo. Vzdržali so se glasovanja le Rusi, ki imajo povsod — razumljivo — svoje mnenje.

Gospodarska sekcija Društva Narodov je pripravila s sodelovanjem celega sveta za razprave zelo veliko dragocenega materiala v 100 brošurah večkrat velikega obsega. Material je dobro služil ne samo konferenci, ampak tudi drugod.

Sicer pa kaj je hotela konferenca? Naj govori izvleček iz njenih resolucij.

Agarna vprašanja: Ker je kmetijstvo najvažnejša panoga gospodarstva, mu je treba posvetiti dovolj pozornosti in svetovno gospodarsko krizo je treba pripisovati nenormalno nizki kupni moči agrarnih krogov. Zato je treba kmetijsko produkcijo povečati, za kar služi: uvajanje tehničnih izboljšanj, znanstvena organizacija obratovanja, zatiranje škodljivcev, izboljšanje prodajnih metod, standarelizacija kmetijskih produktov, pospeševanje kmetijskega kredita in zavarovanja po zadružništvu. Potrebna je izpopolnitev mednarodne statistične službe za kmetijstvo.

Največ boja je bilo v industrijski komisiji. Debata se je vrtela na eni strani okoli kartelov, na drugi strani okoli racionalizacije, kjer so jasno morali v prvi

vrsti nastopiti zastopniki delavstva, ker so tu njih važni interesi, ker je s povečano racionalizacijo združena nevarnost izmožganja delavstva. Kar se tiče kartelov, je omeniti, da je konferenca odklonila tozadevno mednarodno zakonodajo in kontrolo, pač pa priporočila publiciteto in pristojnost mednarodnih razsodišč. Glede racionalizacije svetuje sodelovanje delodajalcev, delojemalcev, vseh gospodarskih organizacij in znanstvenih ter tehničnih strokovnjakov. Vprašanje racionalizacije je velike važnosti, ker racionalizacija pospešuje produkcijo, izboljšanje delovnih pogojev in znižuje cene.

Mogoče največjega praktičnega pomena pa so resolucije trgovske komisije. Carine, te interesirajo zapadno industrijsko Evropo in zato zahteva njih znižanje, ker so po vojni postale neznosne in konferenca poziva vse vlade, naj delajo na znižanju carin polagoma. Odpravi se naj metoda znižanja carin kot orožje pri pogajanjih. Zaradi nestalnosti trgovskih razmer naj se sklepajo pogodbe z dolgotrajno veljavnostjo. Izvozne carine in takse so samo fiskalne in naj ne veljajo za surovine (to je uveljavljena zahteva industrijskih držav, medtem ko so te carine pri drugih državah sredstvo za prodaj in rast industriji). Ena resolucija zahteva tudi ratifikacijo konvencije o ustanovitvi mednarodnega statističnega urada v Bruslju. Konzularne pristojbine naj se zmanjšajo in pri uvajanju carine naj se upoštevajo dejanske potrebe.

Razumljivo je, da so tudi organizacije delavstva zavzele stališče k problemom, ki jih je obravnavala svetovna gospodarska konferenca. Poleg nastopa ruskih delegatov je važna tudi spomenica zastopnikov kršč. delavstva, ki so se udeležili konference. Razen razprave o trgovini, industriji in poljedelstvu so izražene načelne zahteve kršč. delavstva, ki hoče sodelovati z delodajalci ter opominja gospodarske voditelje celega sveta na potrebo ratifikacij važnih mednarodnih sporazumov ter ugotavlja, da je nezizvajanej osemurnika močna ovira za ozdravljenje gospodarskega življenja. D. P.

Deset milijonov zadrugarjev. (Konec.) «Državna zveza nemških konsumov» je druga najmočnejša konsumna zveza krščansko-socialnega značaja s sedežem v Kölnu. Zveza šteje 350 organizacij in 700.000 članov. Gospodarska centrala je »Gepag« v Kölnu s štirimi podružnicami v Berlinu, Leipzigu, Nürnbergu in Hammu. Zveza gre enako po stopnjah angleških konsumov in je po vojni zgradila lastne tovarne za milo, mesne izdelke, tobak in tobačne izdelke, praženje kave in tiskarno. Zveza izdaja strokovni list za voditelje in nastavljenice, ilustracijo, prvo te vrste v Nemčiji, ki naj služi v propagandne svrhe in krepitev zadrugne družine. Misel je ta: suhoparnih strokovnih stvari članstvo ne bere. Dajmo jim ilustrirani list z zadržnim obilježjem! In misel se je sijajno obnesla. Naklada lista se je dvignila v enem

letu od 70 na 140.000. Zveza ima lastno znanstveno knjižnico in poseben oddelek, ki znanstveno raziskuje konsumno življenje.

Obojni zvezji sta naravno še daleč za angleškimi konsumi, če naj ima manchesterski konsum 200 lastnih tovarn, če so angleški konsumni producenti največji producenti čevljev, moke, tiska itd. v Britaniji. A povojna tendenca gre za tem, da se tudi v Nemčiji popolnoma osvobodijo od zasebnih producentov. V malem, zlasti v pekarstvu, so to osamosvojitve izvedli že vsi konsumi. Konsum v Essenu ima n. pr. 30 velikih pekarin, v Kölnu pa 1 z 36 pečmi. Konsumi razpolagajo dalje z lastnimi transportnimi sredstvi, delavnicami obrtnega značaja, stanovanjskimi hišami, pražarnami za kavo, žganjarnami itd. Kölnski konsum ima nastavljenih 700 moči, 30 velikih tovornih avtomobilov, v prometu pa se more meriti z njim le eno zasebno podjetje v kölnskem gospodarstvu. Konsum razpolaga tudi z največjo vinski kletjo, članom izplačuje nazaj ob letu povprečno 1000 Din.

Omenil sem že, da se hočejo nemški konsumi popolnoma nasloniti na angleške. Iz vrst krščanskih konsumov se je mudila tam l. 1913. prva večja skupina, za letos pa se pripravljajo zopet večja skupina na študijsko potovanje v Anglijo. G. Schloesser, ki vodi literarno-znanstveni oddelek, mi je pravil, da je l. 1924. naletel v Angliji na 90 Poljakov, ki so v treh skupinah študirali angleško stavbo. Iz njihovega pogovora mi je navedel, da hočejo Poljaki svojo deželo enako preplesti s temi venci in — kakor mu je iz dopisovanja znano — so zelo žilavo na delu. V tej zvezi se mi zdi potrebno omeniti še tole: Pred dvema leti so izkopali v Angliji statute prvega angleškega konsuma iz leta 1844., tkzv. »rochdalerskih pionirjev«. Letos so jih izdali nemški konsumi v prevodu in hočejo izvesti njihove principe striktno, in ti so: izplačevanje ob letu — po trošenju stranke; vsak član mora torej biti zainteresiran na tem, da dvigne promet konsuma, čim večji je ta, tem večje je izplačilo in tem manjši so stroški. Ta princip sili k varčnosti stranke, oziroma dviga kapitalno moč konsuma. Po tem principu se članom ne more goditi krivica, se dviga medsebojna pomoč in skupna posest, torej idealna in gospodarska prednost. Konsumi logično torej ne smejo gledati na to, da so prodajne cene kolikor mogoče enake lastnim cenam, da se izplačila ne vrše, ampak obratno.

ln še nekaj o javnem mnenju. Brez propagande ne gre, tega naravno ni treba dokazovati. Literarno-znanstveni oddelki imajo nalogo ugotoviti — kako. V svojo službo so vpregli reklamo, ženo, znamko, izložbo, barve, dekoracije, ogledovanje, zborovanja, film, radijo, zrakoplov, letak, časopis, debato, svečanosti, prireditve, petje, koncerte, ilustracijo, dramo, pesem in — roman.

In še ena — svojevrstna: obrnili so se na vse važne osebnosti v Nemčiji in jih pozvali.

naj se izjavijo o konsumih. Nekaj teh odgovorov: Vseuč. prof. Altman v Manheimu in Heidelbergu: »Spada k tragiki razvoja nacionalne ekonomije, da je več kot stoletje zmagovala tvar nad človekom in sreča je, da je kot otok v morju čistega kapitalizma nastalo gibanje, ki je stavilo združnega duha nad čisti kapitalizem, ki si je bilo v svesti, da je končni cilj konsum, ne produkcija.« Prof. Balov, Riga, znani statistik: »Ker je socializem vseh vrst vsled pomanjkljivih gospodarsko-tehničnih znanj kot voditelj vsepovsod odpovedal na najžalostnejši način, je ravno zadruga tista, ki edina drži zastavo skupnega gospodarstva, ki jo bo držala, dokler ne izumrje stari rod socialističnih taktikov, ki bo spravila v nove ljudi-voditelje in ljudstvo razumevanje, da je potreben za spremembo kapitalističnega gospodarstva v skupno resen studij in stvarno znanje in stvarni poznavatelji, ne pa samo teoretiziranje, agitatorji in strankini tajniki.« — Edvard Bernstein: »Tudi če bi konsumno društvo ne storilo ničesar drugega, kot si pri pobijanju profitarstva vmesne trgovine samo izkopal grob, bi napravilo za ljudsko gospodarstvo vseeno zelo važno delo.« — Minister dr. Brauns: »Zdruge in strokovne organizacije so, ne glede na gospodarski pomen za delavce, odlična šola delavsko-stanovskega gibanja. Te organizacije so... prevredne celice državnega skupnega življenja in pripomorejo bistveno k temu, da se družba in država organično razvijate.« — Prof. Lujo Brentano, Monakovo: »Vseh novodobnih socialnih organizacij imajo konsumna društva največjo bodočnost.« — Prof. Briefs, Freiburg: »Gojiti duha samopomoči, zadrug in strokovnih organizacij, to je treba poudarjati bolj kot doslej, in sicer z največjo odločnostjo in vsiljivostjo. Kdor pravi »samopomoč«, pravi »samouprava«, in kdor pravi »samouprava«, pravi »demokracija«. — Erzberger, znani politik: »Konsumno gibanje je v preteklosti že veliko storilo, je pa šele na začetku svojega orjaškega razvoja; zadrugi misli pripada bodočnost. Čim več zadrug, tem močnejša Nemčija.« — Znan prof. Liefmann: »V boju organiziranih producentov proti konsumentom so zadruge slednjim edino sredstvo samopomoči. Vsak narodni gospodar bo z interesom sledil napredovanju konsumnega gibanja. — Predsednik parlamenta Löbe: Konsumna društva so iz krize, v kateri se je marsikaj zrušilo, izšla zdrava in nepoškodovana in stoje pred novim razcvetom. Ona so poklicana, da na prvem mestu sodelujejo pri reševanju socialnih in gospodarskih problemov bližnje bodočnosti. — Bivši kancler dr. Luther: »Krepko na pot k novim uspehom!« — Znan prof. Schulze-Gaewernitz: »Napredek človeške družbe obstoja v zmagi načela krščanskega bratstva napram boju vseh proti vsem.« — Prof. Sombart: »Jaz smatram gibanje konsumnih društev za najvažnejši in najblagoslovljenejši pojav našega časa.« —

Prof. Wilbrandt: »Kje je bodočnost gibanja konsumnih društev? V cepljenju ali enoti? Znamenje časa kažejo na cepitev; gospodarska nujnost zahteva slogo!«

Da, tudi pesniki so se oglasili. Rudolf Herzog jim je zaklical: »Združite se in sila življenja se bo zastoj zaganjala v vaša vrata!« — ltd. Pred menoj je cela knjiga odstavkov od nacionalnih ekonomov na nemških univerzah in vodilnih osebnosti v javnem življenju. Vsi priznajo zadrugam, konsumnim društvom veliko, da, odločilno vlogo v gospodarski bodočnosti. Omeniti moram še en slučaj: Pred kratkim se je mudil v Kölnu znani ruski zadrugar, sedaj profesor na trgovski visoki šoli v Berlinu, prof. Totomianz. S seboj je imel pismo Tolstoja, s katerim sta bila v ozkih zvezah, in v tem pismu mu Tolstoj piše med drugim to: »Če bi bil mlad, bi bil zadrugar...«

K tej kratki sliki dvoje osebnih opazk: Iz materijala, ki mi je na razpolago, in iz ustmenih razgovorov s tukajšnjimi voditelji — na univerzi v Kölnu je za konsumna društva poseben seminar, isto drugod — se da razbrati, da je združno življenje na zmagoslavnem pohodu. Švedske zadruge — konsumi proizvajajo n. pr. v eni tovarni tretjino margarinске produkcije, dve tretjini pa zasebniki v 11 tovarnah. Isto razmerje je v mlinški industriji. Ogromen obseg imajo v Belgiji, Danski, Švici, Italiji, Rusiji, Ogrski, Češkoslovaški in drugod. Vlogo nemških konsumov sem na kratko očrtal. Govori se, da so postali že hrbenca nemškega gospodarstva. Preko njih vsaj ne more noben gospodarski politik. Čital sem sodbe najnerodajnejših nacionalnih ekonomov. Le drobce in še to le nekaterih. Prof. Conrad pa posveča temeljite odstavke v novi izdaji svoje ekonomije iz l. 1913., enako Herkner, avtor dela »Arbeiterfrage«, »Arbeiterfrage und Sozialreform« iz l. 1922., Henrik Pesch, Filipovič (1907), Schmoller, Weber. Vsi priznalno. Nastane uganka, kje je dežela in stranka, kjer se izraz »konsumarji«, morda še »klerikalni«, rabi kot psovka, kot izraz zaničevanja, politično bojno orožje...

Drugič pa tole: V pregledu literature — manjka povsod naša država. Nalašč sva z g. znanstvenim voditeljem pregledovala zbornike ženevskega urada Jugoslavije, ne Srbije, ne Slovenije, ne Hrvatske, ni Prof. Totomianz je izdal knjigo o pregledu konsumnih organizacij po svetu. Nas ni. Pregledam v jezi strokovne revije, ki služijo splošnim informacijam. Nas ni. In prijatelj mi pove, da se piše več o južnoameriških in afriških državah, kot o nas. Pa bi vsi želeli materijala. Morda je vmes kak — tretji. Na eno so me opozorili: izmenjava materijala, drugič pa naj bi glasila o jugoslovanskem združništvu podala pregled vsebine v franc. in nem. jeziku. Iz revij in glasil črpajo tudi znanstvene moči na univerzah in gospodarskih visokih šolah. Velja tudi tu: Glejte, saj poročajo iz — Češkoslovaške. Dr. L. Č.

SOLIDNA POSTREŽBA FRANC PAVLIN

v trgovini s špecerijskim, manufakturnim in galanterijskim blagom.

Centrala: **Gradišče 3**
Podružnici:
Trg Tabor 4
Boršnikov trg 4

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana
Leta 1688 ustanov. **Zvonarna** Karlovska cesta 1.

Največja, najstarejša in najbolj vpeljana domača zvonarna, večkrat odlikovana na razstavah v svetovnih mestih, kakor: v Parizu, na Dunaju, v Pragi, v Trstu itd. Njeni prvovrstni zvonovi so razslavljeni na vsakokratnih vzorčnih velesejmih v Ljubljani in v Zagrebu.

Najboljši material. Krasni glasovi. Kratek dobavni rok. Absolutno konkurenčne cene. Zahtevajte cenik.

ZADRUŽNO PODJETJE

NOVA ZALOŽBA REGIST. ZADRUGA Z OMEJENO ZAVEZO

V LJUBLJANI, NA KONGRESNEM TRGU
(V NUNSKEM POSLOPJU PRI ZVEZDI)

IMA NAPRODAJ VSE PISARNIŠKE POTREBŠČINE ZA DOM
IN SOLO TER VSAKOVRSNE KNJIGE V BOGATEM IZBORU

ZADRUŽNO PODJETJE

VZAJEMNA ZAVAROVALNICA V LJUBLJANI, DUNAJSKA CESTA 17

je edini slovenski zavarovalni zavod, ki zavaruje proti požarnim škodam poslopja, premičnine in poljske pridelke ter zvonove proti razpoki. Sprejema življenska zavarovanja v vseh kombinacijah.

Iz upravnništva.

V prejšnji številki „Socialne Misli“ smo priložili položnice vsem onim cenj. naročnikom, kateri še niso plačali naročnine za tekoče leto, ali pa so to storili le še deloma. Ker se list vzdržuje izključno le z naročnino, nujno prosimo vse zamudnike, da se čimprej odzovejo naši prošnji ter store svojo tozadevno dolžnost. — Nekateri naročniki pa nam dolgujejo naročnino že za eno ali več let nazaj. Te še prav posebno prosimo za poravnavo njih dolga. Le če se bodo naši cenj. naročniki zavedali svoje dolžnosti napram listu, bo tudi uredništvo in uprava mogla vršiti svoje obveznosti napram naročnikom.

